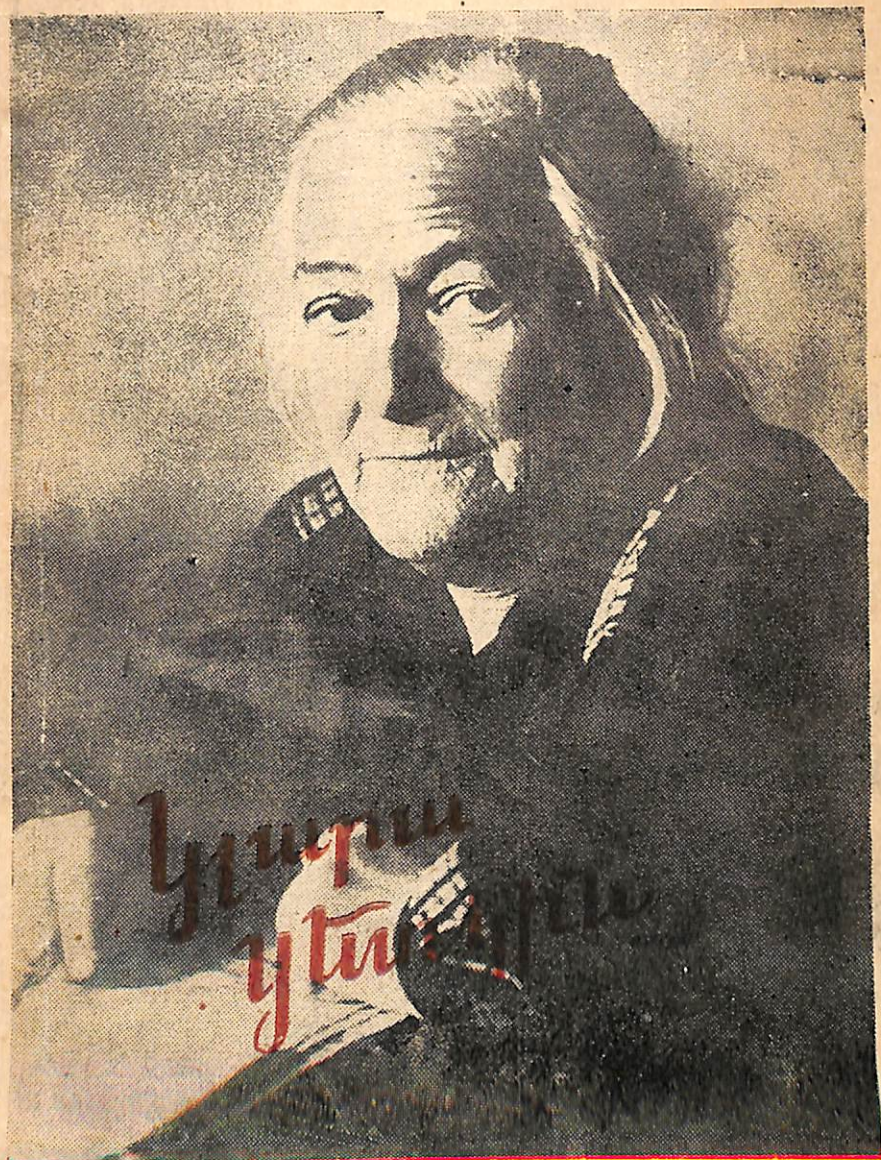

ԳԵՏՀՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

31 JAN 2018

ՎԻՆՆԵՐ ՊԻԿ

ԿԼԱՐԱ ՑԵՏԿԻՆ

114
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1939

11-286869/

ВИЛЬГЕЛЬМ ПИК
КЛАРА ЦЕТКИН

Физ. Арм. ССР, Ереван, 1939

Կլարա Յետկինը իր բազմակողմանի մարտա-
կան կյանքի վերջին տարիները անց կացրեց Մոսկ-
վայից վոչ հեռու, Արխանգելսկոյե գյուղի սանա-
տորիայում: Հասակն ու ծանր հիվանդությունը
ջլատել էյին նրա ուժերը, տեսողությունը համար-
յա հանգել էր: Նա անկողնին եր գամվել: Սակայն
նրա անխորտակելի կամքը պայքարում եր այդ հար-
կադրական անգործունեյության դեմ: Չնայած հի-
վանդությանը՝ նա շարունակում եր աշխատել:
Կլարա Յետկինի հոգեկան յեռանդն այնքան մեծ եր,
վոր նա մինչև իր կյանքի վերջին ժամը մասնակի-
ցում եր աշխատավորների ազատագրման մեծ պայ-
քարին:

Իր մահից ընդամենը 2 որ առաջ, 1933 թ. հու-
նիսի(18-ին նա սկսեց թելադրել մի հոգված, վո-
րով ուզում եր ցույց տալ սոցիալ-դեմոկրատիայի
և II ինտերնացիոնալի ռեակցիոն լիզերների դեր-
քերի սխալ լինելը բանվոր դասակարգի պայքարի
կարևորագույն հարցերում, նախ և առաջ՝ նրանց
թշնամական վերաբերմունքը դեպի միասնական
ճակատը: Նա ուզում եր սոցիալ-դեմոկրատական
բանվորական մասսաներին բացատրել, վոր Գերմա-
նիայում՝ Փաշիգմի հաղթանակը պետք ե լուրջ դաս
հանդիսանա նրանց համար, վոր միմիայն միասնա-
կան ճակատ ստեղծելը կոգնի ազատելու Երևոտ
Թեյմանին և բոլոր բանտարկված հակաֆաշիստ-
ներին, հասնելու պրոլետարիատի հաղթանակին:

Սովորաբար Կլարա Յետկինը հոգվածներ դրե-

լիս չէր սիրում ողտովել ուրիշների տեխնիկական
օժանդակութիւնը: Սակայն համարյա հանգամ
տեսողութիւնը նրան հնարավորութիւն չէր տա-
լիս ինքնուրույն կերպով գրելու, և նա հարկադր-
ւած էր լինում թելադրել իր մտքերը, թեև այդ
բանը շատ անսիրտ էր նրա համար: Մեռնողի ու-
ժերը պակաս էին, նա դժվարութեամբ էր շնչում
և շուտով հարկադրւած յեղավ դադարեցնել նաև
այդ աշխատանքը: Այդ հանգամանքը մեծ ցավ
պատճառեց Կլարա Յետկինին:

Չէ՞ վոր նրա առաջ դեռ այնքա՛ն շատ չլուծ-
ված մեծ հարցեր կային: Նա նախատեսել էր գրել
իր ինքնակենսագրութիւնը: Նա ուզում էր պրոյե-
տարիատին պատմել իր ամբողջ նշանակալի կյանքի
բովանդակութեան և նպատակասլացութեան մասին:
Անավարտ էր մնացել նաև նրա մի մեծ, թեորեւտիկ
աշխատութիւնը:

Չնայած իր ուժերի սաստիկ թուլութեանը, ու-
շադրութիւն չդարձնելով բժիշկների խորհուրդ-
ներին՝ Կլարա Յետկինը փորձեց հաջորդ ուր շա-
րունակել աշխատանքը: Սակայն ուժերը նրան դա-
վաճանեցին:

Հետ ընկնելով բարձերի վրա՝ նա կամացուկ
ձայնով սկսեց խօսել իր յերկարամյա մարտական
ընկերոջ՝ Ռոդա Լուքսեմբուրգի մասին, վորին
զազանաբար սպանել էին: Այդ զազրելի սպանու-
թեան աստղիացիայով՝ նրա խորշոմած, պառաված
ձեռքը իր առաջ դրված թերթիկի վրա ատելու-
թեամբ դժեց «Գլորիա» բառը: Նա յերկու անգամ
ընդգծեց այդ անիծված անունը: Այդ վերջին ժա-
մին նա մտածում էր բանվոր դասակարգի մահա-
ցու թշնամու, Փաշխատական արյունաբերու շան,
բանվորների հազարապատիկ դահճի մասին: Նրա
վերջին ժամերը լի էին թշնամիների դեմ պայքա-
րելու և բարեկամների մասին ունեցած մտքերով:

Հունիսի 19-ին մի տոթ յերեկո յեր: Փոթորիկը

մոտենում էր: Կլարան դդում էր, վոր կյանքը հրա-
ժեշտ էր տալիս իրեն: Շնչառութիւնն ավելի ու
ավելի ընդհատ էր դառնում: Սիրտը խփում էր
դանդաղ, հազիվ լսելի ձայնով: Կլարան այլևս չէր
ճանաչում իր մերձավորներին: 1933 թվի հունիսի
20-ին, գիշերվա ժամը 2-ին, վրա հասավ մահը:

Հանգավ պայքարով ու աշխատանքով լի կյան-
քը: Պրոլետարական հեղափոխականի, աշխատա-
վորների ղեկավարի քաջարի սիրտը դադարեց բա-
րախելուց: Պրոլետարիատի մարտական շարքերից
հեռացավ նա, վոր ջերմորեն պայքարել էր խաղա-
ղութեան դործի համար, պրոլետարական համե-
քաշխութեան մեծ դադափարի համար, աշխատա-
վոր կանանց ազատագրման համար, պրոլետարա-
կան հեղափոխութեան համար, սոցիալիզմի հա-
մար:

Նրա մահվան լուրը ծանր հարված հասցրեց
բոլոր նրանց, ովքեր ճանաչում էին Կլարային:
Մեծ է այն բացը, վոր առաջացրեց մեր շարքերում
Կլարա Յետկինի մահը:

Կլարա Յետկինի դադաղը դիակի հետ միասին
փոխադրվեց Մոսկվա և դրվեց Միութիւնների Տան
Սյունադարդ դահլիճում: Սոցիալիստական Մոսկ-
վայի հարյուր հազարավոր բանվորներ ու բանվո-
րուհիներ, կարմիր բանակայիներ և ուսանողներ,
գալոցականներ ու յերեխաներ անցան նրա դադաղի
մոտով: Նրանք հրաժեշտ էին տալիս նրան՝ հեղա-
փոխական մտքի ու գործի յերկու հսկաների՝ Լե-
նինի և Ստալինի հավատարիմ զինակցին: Պատվա-
վոր պահակ էին կանգնել Մոսկվայի ձեռնարկու-
թիւնների լավագույն հարվածայիները, կուսակ-
ցական ու պրոֆմիութեական աշխատողները,
Համ Կ(բ)Կ-ի, Կոմինտերնի և Պրոֆինտերնի ղե-
կավարները: Հանդիսավոր կերպով ու վշտալի էին

տարածվում գազադի վրա սգո սիմֆոնիայի հըն-
չյունները:

Հունիսի 22-ին ցերեկվա ժամը չորսին Կլարա
Յետկինի աճյունասափորի մոտ կանգնեց վերջին
պատվո պահակը: Կանգնեց այն մարդը, վոր շա-
բունակում ու գարգացնում է Մարքսի-Ենգելսի-
Լենինի գործը, խորհրդային Միության և ամբողջ
աշխարհի պրոլետարիատի մեծ առաջնորդը՝ Ըն-
կեր Ստալինը: Նրա հետ միասին կանգնեցին Ըն-
կերներ Մոլոտովը, Վորոշիլովը, Հեկկերտը: Նրանք
իրենց ուսերի վրա վերցրին Կլարա Յետկինի աճ-
յունասափորը և տարան դեպի յեղքը:

Կարմիր Մոսկվայի բանվորներն ու բանվորու-
հիները, Լենինգրադի և խորհրդային յերկրի բան-
վորական այլ խոշոր կենտրոնների պատվիրակու-
թյունները հավաքվեցին Միությունների Տան շեն-
քի առաջ, վորպեսզի իրենց վերջին պարտքը հա-
տուցեն Կլարա Յետկինին: Սգո թափորը դանդա-
ղորեն շարժվում եր դեպի Կարմիր հրապարակը:
Այստեղ հրաժեշտի միտինգի ելին հավաքվել հա-
րյուր հազարավոր բանվորներ, բանվորուհիներ և
կարմիր բանակայիններ: Նրանց հետ միասին մի-
լիոնավոր մարդիկ ամբողջ աշխարհում այդ վայր-
կյանին վողբում ելին Կլարա Յետկինի՝ իրենց բա-
ցաշունչ ղեկավարի ու բարեկամի մահը:

Պատմական Կարմիր հրապարակում, այն դամ-
բարանի աջ թևի վրա, վորտեղ հանդիպում է մեծ
Լենինի աճյունը, յերևացին Համ. Կ(բ)Կ-ի, խոր-
հրդային կառավարության, Կոմինտերնի առաջ-
նորդները: Ճապոնական հնազույն հեղափոխական
Սեն Կատայաման բաց արեց սգո միտինգը: Ջերմ
խոսքերով հրաժեշտ տվեց նա անհողողող հեղա-
փոխական Կլարա Յետկինին: Նրանից հետո Կոմին-
տերնի անունից հանդես յեկավ Ֆրանսիական նա-
վատորմի սեծովյան ապստամբության հերոս Ան-
դրե Մարտին: Նա խոսում եր այն մասին, թե մի-

ջազգային ինչպիսի խոշոր նշանակութուն ունեն
Կլարա Յետկինի կյանքը, պայքարն ու հեղափո-
խական աշխատանքը: Գերմանական կոմունիստնե-
րի անունից հանդես յեկավ Ֆրից Հեկկերտը: Հան-
գուցյալի գազադի մոտ նա մարտական յերդում
տվեց՝ խորհուրդների համագերմանական առաջին
համագումարի բացման ուր Կլարա Յետկինի աճ-
յունասափորը հանդիսավոր կերպով փոխադրել
Գերմանիա:

Լենինի-Ստալինի մեծ կուսակցության անու-
նից, վորի հետ անխզելի կապերով կապված է յե-
ղել Կլարա Յետկինը, հանդես յեկավ Ընկեր Մոլո-
տովը: Նա խոսեց խոր համերաշխության այն զգաց-
մունքի մասին, վորը կապում է ուսական բանվոր-
ներին ու գյուղացիներին գերմանական պրոլետա-
րիատի ազատագրական պայքարի հետ՝ ընդդեմ
Փաշիգմի: Ընկեր Կրուպսկայան, Կլարա Յետկինի
մերձավորագույն բարեկամը, պատմեց Կլարայի
մեծագույն ծառայությունների մասին կանանց մի-
ջազգային հեղափոխական շարժման մեջ:

«Դուք զոհ գնացիք կատաղի պայքարում» մար-
տական սգո քայլերդի հնչյունների տակ Համ Կ(բ)Կ-ի
և Կոմինտերնի ղեկավարները նորից բարձրացրին
աճյունասափորն իրենց ուսերին և տարան դեպի
Կրեմլի պատը: Թանկագին աճյունը տեղավորեցին
առհավետ քնած ուրիշ հերոսների աճյունների կող-
քին: Վորմախորը ծածկվեց հուշատախտակով,
վորի վրա գրված է Կլարա Յետկինի անունը, նրա
ծննդյան ու մահվան տարեթվերը: Սգո քայլերդը
լուեց: Նրան փոխարինելու յեկան «Ինտերնացիոնալ»
հեղափոխական հիմնի զվարթ հնչյունները: Գլուխ-
ները խոնարհելով՝ Մոսկվայի աշխատավորներն
ու Կարմիր բանակի զորամասերն անցան թարմ
գերեզմանի մոտով:

Հեռացավ մեղանից ականավոր հեղափոխական
որիբունը:

Շատ տարիներ առաջ Կլարա Յետկինն իր մարտական զինակիցների՝ դավաճանաբար սպանված Կարլ Լիբկնեխտի և Ռոզա Լուքսեմբուրգի գերեզմանի մոտ ասել է.

«Պատմական ավանդույթունն ասում է. Կատալաունյան դաշտերում ժողովուրդների ճակատամարտի ժամանակ հակառակորդներն այնպիսի կատաղությամբ ելին կռվում, վոր մեռնելուց հետո ել նրանց հոգիները շարունակում ելին կռվել կռվի դաշտի վերևում: Մեր անմոռանալի, բնկած զինակիցները պայքարը շարունակում են վոչ թե «այն աշխարհում», այլ մեր միջավայրում, մեզ հետ միասին: Նրանք չեն կարող մեռնել. յերբեք չի մեռնի այն, ինչ նրանք տվել են մեզ: Նրանց սխրագործությունը մտել է պրոլետարիական մասսաների միտ ու արյան մեջ, գիտակցության, կամքի, գործողության ե վերածվել... Այսօր Գերմանիայի և ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատի մեջ ծնվում են հազարավոր նոր մարտիկներ, վորոնք սպանված առաջնորդներին հավասար են իրենց ուժով և մտքի անաղարտությամբ, բնավորության կայունությամբ և պարտքի նկատմամբ ունեցած հավատարմությամբ, իրենց համարձակությամբ և անձնագոհությամբ: Այդ պատճառով մենք չպետք է վողրանք նրանց, այլ պետք է պայքարենք: Նորից են հնչում մարտական ազդանշանները, նոր կռիվ է սկսվում»:

Այդպես ել Կլարա Յետկինը շարունակ ապրելու յե կապիտալիստական յերկրների ու գաղութներին միլիոնավոր կեղեքված մասսաների հիշողության մեջ՝ կարիքից ու ստրկությունից ազատագրվելու համար նրանց մղած պայքարում: Կլարա Յետկինի կյանքն ակնառու որինակ կհանդիսանա նրանց համար. աշխատելով հավասարվել այդ կյան-

քին՝ նրանք նոր ուժեր կհավաքեն, վորպեսզի գրնան Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխության ուղիով, կապիտալիզմի տապալման և կոմունիստական կարգերի հաստատման ուղիով: Այդ ուղին նրանց համար վառ լուսավորում է խորհրդային աստղը, սոցիալիստական հայրենիքի աստղը, հայրենիք, վորտեղ մեր մեծ Ստալինի ղեկավարությամբ վոչնչացված են մարդու շահագործումը մարդու կողմից, շահագործող դասակարգերը, վորտեղ սոցիալիզմը նորանոր հաղթանակներ է տանում և ավարտվում է անդասակարգ սոցիալիստական հասարակակարգի կառուցումը:

Մենք ամեն տարի մեծարում ենք մեր Կլարայի հիշատակը: Նրա մահվան օրը հայտարարված է ՄՈՊՐ-ի շարքերի մեջ հավաքադրելու միջազգային օր: Մեր գիտակցության մեջ միշտ թարմ կմնա Կլարա Յետկինի անխոնջ, մինչև վերջին շունչը չդադարած պայքարի հիշատակը, պայքար, վոր մղվում եր բոլոր կեղեքվածների և շահագործվողների մեծ նպատակի համար:

Այժմ, յերբ Փաշիստական ագրեսորներն ամբողջ աշխարհի ժողովուրդներին հրում են համաշխարհային նոր պատերազմի անդունդի մեջ, Կլարա Յետկինի, պատերազմի հանցավոր հրճիչների դեմ պայքարող այդ անհողողող մարտիկի, Փաշիզմի դեմ միասնական ճակատի այդ յեռանդուն պաշտպանի պատկերը մի սխմվող կդառնա, վոր աշխատավորներին կոչ կանի դեպի վճռական մարտ, միջազգային համերաշխության դրոշների տակ:

ՊՐՈՖԵՍՈՐՆԱԼ-ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆԻ ԿՅԱՆՔԸ

Կլարա Յետկինը ծնվել է 1857 թվի հուլիսի 5-ին Սաքսոնիայում, գյուղական ուսուցչի ընտանիքում: 17-ից մինչև 21 տարեկան հասակը նա սովորել է մասնավոր դպրոցում՝ Լայպցիգում և ավարտելուց

հետո սկսել ե աշխատել վորպես մանկավարժ։ Այդ նույն տարիներին նա Լալայցիգում հանդիպել ե մի խումբ ուսւ հեղափոխական ուսանողների ու եմիգրանտների հետ ե ծանոթացել ե նրանց քաղաքական հայացքներին։ Նա մտերմանում ե նաև մի արհեստավորի հետ, վորն այն ժամանակ դեռ նոր սաղմնավորված սոցիալ-դեմոկրատական շարժման ջերմ կողմնակից եր։ Նրա հետ նա հաճախ այցելում եր բանվորական ժողովները։ Նոր ծանոթութունները չուտով լուրջ դժգոհություններ առաջացրին Կլարայի ծնողների մեջ։ Սակայն հեղափոխական կայծն արդեն այնքան ուժեղ եր բորբոքվել յերիտասարդ աղջկա մեջ, վոր հարազատների հետ ունեցած կոնֆլիկտը չեր կարող հանգցնել այն։

Կլարա Ֆետկինի հեղափոխական հայացքներն այն ժամանակ դեռ զգալի չափով բղխում եյին զդացմունքից, նրա մեջ պակասում եր անհրաժեշտ տեսական պատրաստությունը։ Բայց նա համոզված հեղափոխականի ամբողջ խանդավառությամբ պաշտպանում եր իր հայացքները։

Կապիտալիզմի բուռն զարգացումը Գերմանիայում, Բիսմարկի ժամանակաշրջանում, մանավանդ 1870-1871 թվականներին Ֆրանսիայի հետ ունեցած պատերազմից հետո հանգեցրեց դասակարգային պայքարի սրմանը։ Այդ հանգամանքը Կլարա Ֆետկինին դրդեց զբաղվելու գիտական սոցիալիզմով, վորպեսզի տեսականորեն հիմնավորի իր հեղափոխական հայացքները։ Միևնույն ժամանակ սկսեց զարգանալ յերիտասարդ բանվորական շարժումը, վորի առաջնորդները՝ Ալգուաստ Բերեշն ու Վիլհելմ Լիբկեխտը գիտական սոցիալիզմի մեծ հիմնադիրների՝ Կարլ Մարքսի և Ֆրիդրիխ Ենգելսի ուժեղ ազդեցության տակ եյին զտնվում։

Փարիզյան կոմունայի՝ պրոլետարիատի գլխատառուր հաստատելու այդ առաջին փորձի պահ-

ծալի որերը յերկյուղ ներշնչեցին ամբողջ աշխարհի տիրող դասակարգերի ներկայացուցիչներին։ Գերմանական բուրժուազիան, յունկերներն ու Հոհենցոլլերներն միապետությունը նույնպես վախեցած եյին։ Ռալստիանցիներ Բիսմարկն ուզում եր փորձ անել բանվորական շարժումը ճնշել «Սոցիալիստների դեմ բացառիկ որենքի» ոգնությամբ, վոր ուժի մեջ եր 1878-ից մինչև 1890 թվականները։ Բանվորական կազմակերպությունները ցրվեցին, բանվորական թերթերն արգելվեցին, բանվոր դասակարգի առաջնորդները բանտերը նետվեցին, արտաքսվեցին յերկրից, հարկադրված յեղան թափառելու։

Սակայն բուրժուազիան չկարողացավ խեղդել բանվորական շարժումը։ «Սոցիալիստների դեմ որենքը» չարդարացրեց իր վրա դրված հույսերը։ Սոցիալիստական շարժումը, չնայած հետապնդումներին, աճում եր ու ընդգրկում պրոլետարիատի ավելի ու ավելի լայն շրջանները։

Գերմանական բանվորական շարժման համար ծանր ժամանակաշրջանում Կլարա Ֆետկինը բոլոր նրանց հետ ե, վորոնց հալածում ե հետապնդում ե գերմանական բուրժուական ուսակցիան։

Ռուսական եմիգրանտների շրջանում, վորոնց հետ Կլարա Ֆետկինը հանդիպում եր Լալայցիգում, նա ծանոթացավ ուսւ հեղափոխական Ոսիպ Ֆետկինի հետ, վորը գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի անդամ եր, Մարքսի և Ենգելսի ուսմունքի բուռն պաշտպան։ Սերտորեն համադործակցելով նրա հետ՝ Կլարա Ֆետկինը սխտեմատիկաբար ուսումնասիրում ե Մարքսի և Ենգելսի յերկերը և ակտիվ կերպով մասնակցում բանվորական շարժմանը։

Յերբ «Սոցիալիստների դեմ որենքի» ուժով Լալայցիգում պաշարողական դրություն ե հայտարարվում, Ոսիպ Ֆետկինը ձերբակալվում ե և արտաքսվում Գերմանիայից։ Նա ուղևորվում ե Ֆրան-

ախա: Գերմանիայից հարկադրված ե լինում հեռա-
նալ նաև Կլարա Յետկինը: Վորոշ ժամանակ նա
ապրում ե Ավստրիայում ե Իտալիայում, վորտեղ
աշխատում եր վորպես դաստիարակչուհի: Այնու-
հետե 1882 թվականի ամռանը նա բնակություն ե
հաստատում Յյուրիխում (Շվեյցարիա): Այստեղ
Կլարա Յետկինը պրոֆեսիոնալ հեղափոխականի
գերին ե անցնում: Նա գործոն մասնակիցն ե դառ-
նում գերմանական սոցիալիստների մի խմբի, վո-
րոնք Գերմանիա եյին փոխադրում գերմանական
սոցիալ - դեմոկրատիայի կենտրոնական որդան
«Սոցիալ-դեմոկրատը»:

Այդ թերթը, վոր իր հեղափոխական պրոլե-
տարական բնույթով պարտական եր նախ ե առաջ
Ենգելսի քննադատությանը ե ոգնությանը, մեծ
դեր խաղաց Գերմանիայում անլեզալ բանվորական
շարժում ստեղծելու գործում ե նշանակալի չափով
աջակցեց նրա սոցիալիստական զարգացմանը: Թեր-
թերն անլեզալ կերպով Գերմանիա ուղարկելն իրա-
կանացնող խմբակի գլուխն եր կանգնած Յուլիուս
Մոտտելերը, վորը գերմանական սոցիալ-դեմո-
կրատիայի պատմության մեջ «Կարմիր փոս-
տապետ» պատվավոր մականունն եր - ստացել:
Թերթերի առաքումը կատարվում եր ամենաբազ-
մազան ճանապարհներով, վոստիկանության ու
մաքսատան իշխանությունների, կապերական
Գերմանիայի լրտեսների ու գործակալների մի ամ-
բողջ վոհմակի հետ շարունակական լուրջ ընդհա-
րումներ ունենալու պայմաններում: Կլարա Յետ-
կինը շատ շուտով աչքի ընկնող տեղ գրավեց Մոտ-
տելերի աշխատակիցների մեջ: Այդ աշխատանքը,
վոր նա կատարում եր, խորապես գիտակցելով իր
պարտականությունը, ամբապնդում եր նրա մեջ
հեղափոխական դասակարգային ինքնագիտակցու-
թյունը ե անվերապահ հավատարմությունը բան-
վոր դասակարգի գործին:

Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի պատ-
մության այդ հերոսական ժամանակաշրջանում,
բիսմարկյան արտակարգ որենքի որերին Կլարա
Յետկինը գործում եր վորպես պրոլետարական հե-
ղափոխության զինվոր: Այդ ժամանակ նա ձեռք
բերեց ընդհատակյա աշխատողի այն հատկու-
թյունները, վորոնք ավելի ուշ նրան հնարավորու-
թյուն տվին դառնալու բոլշևիկ, Կոմունիստական
ինտերնացիոնալի առաջավոր մարտիկ:

Փարիզ փոխադրվելով՝ Կլարան ամուսնացավ
Ռսիա Յետկինի՝ իր քաղաքական բարեկամի ե
մարտական ընկերոջ հետ: Յերկար ու ձիգ եյին
անցնում եմիգրացիայի ծանր ու տխուր որերը,
վոստիկանության հետապնդումներ, բնակարանից
վտարվել՝ վարձը չվճարելու համար, վատ սը-
նունդ՝ թարգմանություններից վաստակած կո-
պեկներով: Ամուսիններն իրենց յերկու փոքրիկ
յերեխաների հետ միասին գրկված եյին ամենաան-
հրաժեշտ բաներից: Այդ վրությունն ե՛լ ավելի
վատացավ, յերբ Ռսիա Յետկինը ծանր հիվանդա-
ցավ ե մինչև իր կյանքի վերջը հաշմանդամ մնաց:
Ընտանիքի նյութական հոգսերի ամբողջ ծանրու-
թյունն ընկավ Կլարա Յետկինի ուսերին: Նա իր
սեփական փորձով իմացավ պրոլետարական կնոջ
ե մոր վիճակի ծանրությունը կապիտալիստական
պետության մեջ:

Այն ժամանակ արդեն նրա մեջ հասունացել եր
իրեն՝ կանանց միջազգային պրոլետարական
շարժման զարգացմանը նվիրելու վորոշումը:

Կլարա Յետկինի Փարիզում ապրելը նրան վոչ
միայն հոգսեր ու գրկանքներ, այլև մեծ ուրախու-
թյուն տվեց: Այդ ուրախությունն այն մտերմու-
թյունն եր, վոր Կլարային կապում եր Կարլ Մարք-
սի աղջկա՝ Լաուրայի ե նրա ամուսնու՝ Պոլ Լա-

Փարզի հետ: Նա մտերմացավ նաև ժյուլ Գեդի¹⁾ հետ, վորն այն ժամանակ բանվորական շարժման հիմնական հարցերում ճիշտ մարքսիստական դիրքավորում ունեւ: Գեդը և հատկապէս Պոլ Լաֆարգը շատ բան արեցին Ֆրանսիայում գիտական սոցիալիզմի հիմունքների պրոպագանդայի գործում: Նրանք մասսայականացնում էին «Կոմունիստական մանիֆեստի» գաղափարները Ֆրանսիական պրոլետարիատի մեջ և կատաղի կերպով պայքարում էին բանվոր դասակարգի միջավայրում յեղած սպորտունիստական մանր-բուրժուական հոսանքների դեմ: Յեւ, թեև Լաֆարգի ու Գեդի աշխատանքների մեջ խոշոր թերություններ են յեղել, այնուամենայնիւ Ֆրանսիական մարքսիզմի այդ ականավորագույն ներկայացուցիչների հետ ունեցած շրջիւմը Կլարա Յետկինի համար հանգիստացավ մի գալոց, վորտեղ նա ծավալեց ու խորացրեց իր տեսական գիտելիքները:

II ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄՈՏ

I Ինտերնացիոնալը՝ գիտական սոցիալիզմի հիմնադիրների՝ Կարլ Մարքսի և Ֆրիդրիխ Ենգելսի գաղափար, Փարիզի Կոմունայի պարտությունից և նրան հաջորդող՝ միջազգային բանվորական շարժման մեջ առաջացած ժամանակավոր դադարից հետո վայր իջավ պատմական թափերարեմից: Սակայն նրա պատմական մեծ խնդիրը՝ հանուն սոցիալիզմի միջազգային պրոլետարական պայքար ծավալելու համար իդեոլոգիական նախադրյալների ստեղծումը և դասակարգային պայքարի համար միասնական տակտիկայի կոփումն արդեն կատարված էր:

1880 և 1890 թվականների միջև ընկած ժամա-

նակաշրջանում բոլոր յերկրներում բանվորական շարժման արագ ծավալումը, մի շարք յերկրներում, մասնավորապէս Ֆրանսիայում սոցիալիստական բանվորական կուսակցությունների առաջացումը, բանվորական շարժման ծավալումը Գերմանիայում՝ բիսմարկյան արտակարգ որենքին հակառակ, պայմաններ ստեղծեցին սոցիալիստական շարժման միջազգային միավորման համար: 1889 թվին Փարիզում գումարվեց զանազան յերկրների սոցիալիստական կազմակերպությունների կոնգրես և ստեղծվեց II Ինտերնացիոնալը:

Կլարա Յետկինը մեծ մասնակցություն ունեցավ միջազգային կոնգրեսի նախապատրաստման մեջ: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական մամուլում տպագրվող իր բազմաթիւ հոգւածներում նա Գերմանիայի առաջավոր բանվորների ուշադրությունն էր հրավիրում գեպի այդ կոնգրեսը: Նա անձնապէս մասնակցում էր կոնգրեսի աշխատանքին՝ վորպէս «Սոցիալ-դեմոկրատ» թերթի աշխատակից: Ծնորհիւ այն բանի, վոր Կլարան մեծ ընդունակություններ ունեւ լեզուների ուսումնասիրման գործում (բացի իր մայրենի՝ գերմաներեն լեզվից, նա տիրապետում էր ֆրանսերենին, անգլիերենին և իտալերենին), նա մեծ ոգնություն ցույց տվեց կոնգրեսին՝ վորպէս հիանալի, քաղաքականապէս վորակյալ թարգմանչուհի: Նա կոնգրեսում հանդես յեկավ մի ճառով, վորը նախերգանք հանգիստացավ նրա ամբողջ կյանքի մեծ գործի համար. նա ճառ ասաց կանանց միջազգային պրոլետարական շարժում կազմակերպելու մասին:

Իր այդ ճառով նա պահանջում էր կանանց լիակատար իրավահավասարություն քաղաքական և տնտեսական կյանքի բոլոր բնագաւառներում: Նա ծավալեց կանանց պրոլետարական շարժման մարտական մարքսիստական ծրագիրը:

Կլարա Յետկինի այդ առաջին յեւույթը մի-

1) Գեդն առաջին իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ 1914—1918 թվականներին սոցիալ-շովինիստ դարձավ:—Վ. Պ.:

Ջազգային թատերաբեմում առիթ հանդիսացավ, վոր նա ծանոթանար գիտական սոցիալիզմի հիմնադիրներին մեկի՝ Ֆրիդրիխ Ենգելսի հետ։ Ենգելսը բարեկամության մեծ և ջերմ զգացմունք էր տածում գեպի Կլարա Յետկինը։ 1889 թվի մայիսի 16-ին Պոլ Լաֆարգին ուղղած իր նամակում Ենգելսը գրում է.

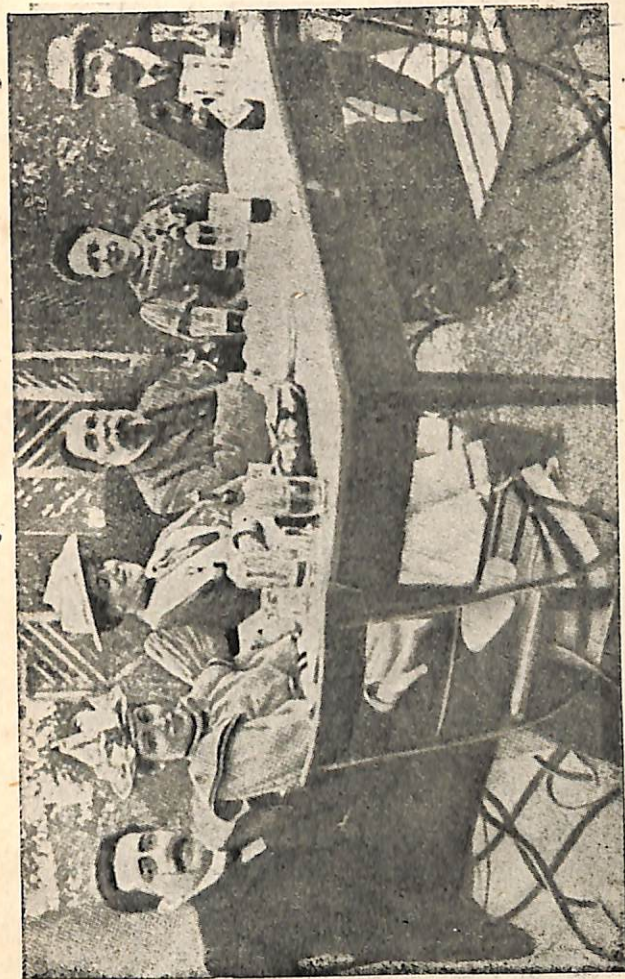
« Կլարա Յետկինը մի հոյակապ հոգված է գրել Բեռլինի «Տրիբունա»-յի համար... Յեթե մենք գեպքերի այդ ճշգրիտ շարադրումը գիտենայինք յերեք ամիս առաջ, մենք շատ բան կհասնեինք»:

Այդ և ուրիշ շատ բարձր գնահատականներ նրանցին Կլարայի աշխատանքի սկիզբը միջազգային սոցիալիստական շարժման մեջ։ Նրա գործունեությունն իր վերջը պսակվեց Մարքսի և Ենգելսի գործի մեծ ժառանգորդների և այդ գործը շարունակողների՝ Լենինի և Ստալինի հետ ունեցած բարեկամությամբ։

Կլարա Յետկինը մինչև իմպերիալիստական պատերազմը մասնակցել է Ղ Ինտերնացիոնալի բոլոր կոնգրեսներին։ Նա Կանանց առաջին միջազգային քարտուղարությունից հիմնադիրն ու ղեկավարն էր։ 1910 թվին Ղ Ինտերնացիոնալի Կոպենհագենի կոնգրեսում նա առաջարկեց ամեն տարի կատարել կանանց միջազգային ուր և ինքը կադմակերպեց նրա կատարումը։

Կլարա Յետկինը նախապատերազմյան Ինտերնացիոնալի կոնգրեսներում վճռականորեն հանդես էր գալիս ուղորտունիզմի դեմ։

1907 թվին, Ղ Ինտերնացիոնալի Շտուտգարտի կոնգրեսում, վորտեղ Լենինն անողոր պայքար էր մղում ուղորտունիզմի դեմ՝ հատկապես ռազմական և գաղութային հարցերում, Կլարա Յետկինը պաշտպանում էր Լենինին։ Կոնգրեսի հանձնաժողովի նիստերից մեկում՝ ընտրական ուրենքի հարցի

(Մեմբերները) Միջազգային կոնգրեսի (Հոգևոր) ղեկավար Կլարա Յետկինը (ձախ)

1893 թ.

Կլարա Յեակին

չուրջը նա խոտորեն հանդես յեկավ ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի դեմ, վորն ուղորտունիս-տական նկատառումներով հրաժարվեց կանանց ընտրական իրավունքների համար պրոպագանդա մղելուց: Ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան ղեկավար Վիկտոր Ադլերը չափից դուրս գրգռված տոնով հանդես յեկավ այդ մեղա-դրանքի դեմ: Սակայն նրա յելույթը չչփութեցրեց Կլարա Յեակինին: Նա շարունակում էր սնդեկ, վոր Ինտերնացիոնալը պարտադրի բոլոր կուսակ-ցութեաններին, յերնելով սկզբունքային նկատա-ռումներից, պայքար մղելու տղամարդկանց և կա-նանց հավասար ընտրական իրավունքի համար:

Կլարա Յեակինը շարունակ վճռականորեն պաշտպանում էր մարքսիստական սկզբունքային զիրքավորումները: Իր կյանքի անցած ուղու ըն-թացքում նա իդեոլոգիական խլամից ազատվելու քիչ առիթներ չի ունեցել, մինչև վոր լիովին յու-րացրել է լենինիզմը: Նա ունեցել է և՛ տատանում-ներ, և՛ սխալներ: Սակայն ուղորտունիզմի դեմ մղած իր բազմաթիվ տարիների պայքարից նա աշուտամենայնիվ դուրս յեկավ վորպես բուլշևիկ, վորպես Լենինի հավատարիմ կողմնակիցն ու աչա-կերար:

ԿԱՆԱՆՑ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐԸ

Գերմանական մի արդյունաբերական քաղաքի բանվորական թաղամասում ժողովրդական ժո-ղով էր նշանակված: Բազմաթիվ բանվորներ եյին գնում դեպի ժողովի վայրը: Կապույտ մուռ-զիւրներով և հին ձևի սաղավարտներով վոստիկան-ները ժողովն սկսվելուց առաջ չըջապատել եյին ամբողջ շենքը: Վոչ վոք համոզված չէր, վոր ժո-ղովը կկայանա, վախենում եյին, թե վոստիկա-նութեանը վերջին բուլեյին ղեկուցողին կրունի և չի թողնի զահլիճ մտնելու:

Բազմության հետ միասին դեպի ժողովատեղն էր գնում հասարակ հագուստով մի կին, յերկու փոքրիկ տղաների ձեռքից բռնած: Վոչ մի վոստիկան ուշադրություն չդարձրեց նրա վրա, և նա դահլիճ մտավ: Դա Կլարա Յետկինն էր, զեկուցողը: Նա յերեխաներին իր հետ եր վերցրել հենց նրա համար, վոր մոլորության մեջ գցեց վոստիկանությանը: Յեմ այդ հնարագիտության շնորհիվ նրան հաջողվեց յեկույթ ունենալ ժողովում՝ բանվորների և բանվորուհիների առաջ:

Կլարա Յետկինի կյանքում, եմիգրացիայից վերադառնալուց հետո, շատ են յեղել նման ժողովներ, վորտեղ նա հարկադրված է յեղել մեծ պայքարի մեջ մտնել վոստիկանության հետ, վորպեսզի գումարի և անցկացնի այդ ժողովները:

1890 թվականին գերմանական ռայխստագը հրաժարվեց յերկարացնել «սոցիալիստների դեմ որենքի» ժամկետը, վոր լրանում էր հոկտեմբերին: Բանվորական շարժումը, այդ որենքին հակառակ՝ ուժեղանում և աճում էր: Բուրժուազիան պետք է ընդուներ, վոր վոչ մի որենքով չէր կարելի կասեցնել այդ շարժումը: «Յերկաթյա կանցլեր» Բիսմարկը բանվորական մասսաների ճնշման տակ ըստիպված էր նահանջել: Գերմանիա վերադարձած եմիգրանտների մեջ էր գտնվում նաև Կլարա Յետկինը. նրա ամուսինը մեռել էր եմիգրացիայի մեջ:

Կլարա Յետկինը ձեռնամուխ յեղավ գերմանացի պրոլետարուհիներին դասակարգային պայքարի մեջ ներգրավելու գործին: Նա Գերմանիայում կանանց շարժման գլուխ անցավ: Այդ գործի ճանապարհին Կլարայի առաջ մեծ դժվարություններ կային կանգնած: Ռեակցիոն որենադրությունը վոչ միայն հրաժարվում էր կանանց ընտրական իրավունքներ տալ, այլև արգելում էր նրանց քաղաքական կազմակերպությունների մեջ լինելը և քաղաքական ժողովներին մասնակցելը: Վոստիկա-

նական չինովնիկներն իրավունք ունեյին իրենց հայեցողությամբ քաղաքական հայտարարել ամեն մի ժողով, վորտեղ նրանք նկատում էին կանանց, կաքող էյին ցրել այդ ժողովները և կանանց հեռացնել դահլիճից:

Այդ դրությունը կին-պրոլետարներին հարկադրում էր զանազան լեզալ ձևեր գտնել քաղաքական լուսավորության և միավորման համար: Գոթայում գումարված կուսակցության համագումարում (1896 թ.) Կլարա Յետկինի առաջարկությամբ վորոշում ընդունվեց լիազորների ինստիտուտ ստեղծել՝ կանանց մեջ տարվող աշխատանքի ղեկավարման համար:

Բուրժուազիայի կին ներկայացուցիչները, վոր հանդես էյին դալիս հանուն կանանց իրավունքների, ոգտագործում էյին կանանց լիակատար իրավազրկությունը, վոր գոյություն ուներ Գերմանիայում, վորպեսզի փորձեն ավաղել բուրժուական տիկինների և պրոլետար կանանց միջև յեղած դասակարգային հակասությունները: Նրանք ասում էյին թե անհրաժեշտ է մորիլիդացիայի յենթարկել բոլոր կանանց, անկախ նրանց դասակարգային պատկանելությունից, տղամարդկանց արտոնությունների դեմ պայքարելու համար: Այդպիսի լողունգով էր տարվում նրանց խաղաղիքային պայքարը իրավահավասարության համար:

Կլարա Յետկինն անհաշտ թշնամությամբ էր վերաբերվում դեպի այդ փորձերը: Կանանց հարցում նա զբաղվում էր միակ ճշմարիտ, մարքսիստական դիրքը, վոր ռուսական բանվորական շարժման մեջ պաշտպանում էր Ն. Կ. Կրուպսկայան: Ընկեր Կրուպսկայան 90-ական թվականների վերջերին «Սարլինա» կեղծանունով լույս բնծայեց իր առաջին բրոշյուրը այդ հարցի մասին: Այդ բրոշյուրում նա պահանջում էր, վոր պրոլետարական կանայք հեռանան կանանց բուրժուական շարժումից,

պահանջում եր, վոր նրանց մտցնեն պրոլետարական դասակարգային պայքարի մեջ: Այդ նույն գիծն եր պաշտպանում նաև Կլարա Յետկինը:

Գերմանական սոցիալ դեմոկրատիայի՝ Մանհայմում գումարված համագումարում (1906 թ.) կանանց ընտրական իրավունքների մասին տված իր գեկուսման մեջ նա ծավալեց մի պարզորոշ ծրագիր, վոր հիմնված եր կանանց սոցիալիստական շարժման և կանանց բուրժուական «եմանսիպացիայի» սկզբունքային տարբերություն վրա:

«Պրոլետարուհին... միայն իր անտեսական և կուլտուրական կենսական շահերի պաշտպանությամբ համար չէ, վոր ընտրական իրավունքի կարիք ունի. նա ընտրական իրավունքի կանանց դեմ պայքարելու, այլ կապիտալիստների դասակարգի դեմ պայքարելու համար: Այդպիսով նա չի պահանջում սոցիալական ռեֆորմներ՝ բուրժուական հասարակությունը և կապիտալիստական անտեսական կարգերը պաշտպանելու համար: Վոչ, մենք քաղաքական հավասար իրավունքներ ենք պահանջում տղամարդու հետ, վորպեսզի հնարավորություն ունենանք առանց որենսդրական սահմանափակումների մասնակցել այդ հասարակության տապալման և վոչնչացման գործին»:

Կլարա Յետկինի պայքարը՝ վորպես կանանց սոցիալիստական շարժման ղեկավարի պայքար, գերմանական բանվորական շարժման պատմություն լավագույն եջերի թվին է պատկանում: 1891 թվին Կլարա Յետկինը դարձավ գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի «Գլայխհայտ» («Հավասարություն») կանանց ժուռնալի խմբագիր, վորը և նա ղեկավարում եր 26 տարի շարունակ, մինչև 1917 թվականը: Նրա ղեկավարությունում այդ որդանը դարձավ բանվորուհիների, պրոլետարական կանանց ու

մայրերի իսկական խոսափողը, մասսայական հեղափոխական պայքարի որդանը:

Բազմաթիվ ժողովներում Կլարա Յետկինը մոբիլիզացիայի յե յենթարկում պրոլետարական կանանց, շարունակ նորանոր ճեղքեր առաջացնելով այն պատենչի մեջ, վոր կանանց միլիոնավոր պրոլետարական մասսաներին անջատում եր հեղափոխական շարժման հզոր հոսանքից: Այդ լայն և անդուլ ագիտացիային զուգակցվում եր տեսական հստակություն համար, մարքսիստական թեորիան կանանց շարժման մեջ արմատավորելու համար մղվող մշտական պայքարը: Բերենք մի փոքրիկ եպիլոգ, վորը պայծառ լույս է սփռում Կլարայի հեղափոխական անհաշտություն վրա այդ հարցում:

Բուրժուազիայի կին ներկայացուցիչներին, «եմանսիպացիայի յենթարկված» աիկիններին, վորոնք պայքարում եյին կանանց իրավունքների համար, հաջողեց համոզել Բերելի և Վիլհելմ Լիբկնեխտի կանանց՝ ստորագրելու իրենց կոչերից մեկը: Կլարան անմիջապես գրավոր ձևով արտահայտեց իր բողոքը այդ բանի դեմ: Սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցություն կենտրոնական որդան «Յուրվերա» հրաժարվեց տպագրել նրա նամակը: Կլարան չնահանջեց, վճռական պայքար մղեց և վերջի վերջո հաջավ այն բանին, վոր կուսակցության կենտրոնական որդանն ստիպված յեղավ տպագրելու նրա բողոքը «ղեկավար ընկերների կանանց» վարմունքի դեմ, մի վարմունք, վոր խախտել եր կարգապահությունը և հակասում եր կուսակցության գծին:

Փրիզերիս Ենգելսը Վիկտոր Ադլերին ուղղած իր նամակում յեռանդուն կերպով հավանություն է տվել նրա հեղափոխական զգաստությանը: «Բրավո, Կլարա», գրել է նա:

Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության ներսում ուղորտունիստական տարրերի դեմ մղված կռիվներում Կլարա Յետկինը կանգնած էր ծայրահեղ ձախ թևում: Նա հենց սկզբից ամենայնպես կերպով պայքարում էր Մարքսի-Ենգելսի ուսմունքի ռեվիզիոնիստական փոփոխության և սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության բուրժուական ձեռնասուն ուղղիցիոն կուսակցության վերածելու դեմ: Նա խստորեն դատապարտում էր սոցիալ-դեմոկրատական առաջնորդներին տատանումներն ու ուղորտունիստական յերերումները: Լենինն ընդգծում էր Կլարա Յետկինի գործունեությունը այդ կողմի կարեւորությունը:

Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի 1894 թ. Ֆրանկֆուրտյան համագումարում ազդարարյին հարցի շուրջն ընտրվեց մի հանձնաժողով, վորը ռեվիզիոնիստներ Դավիդի և Ֆրիմարի Տնչման առկա ձևակերպման վրա մարքսիստական ազդարարյին ծրագիր: Կուսակցության՝ Բրեսլավում գումարված համագումարը (1895 թ.) մերժեց այդ նախագիծը. դրա դեմ խստորեն հանդես յեկավ Ֆրիդրիխ Ենգելսը՝ 1894 թ. նոյեմբերի 12-ին «Ֆորվերտս»-ում հրապարակված իր հայտարարությամբ: Մինչդեռ Ավգուստ Բեքերը և Վիլհելմ Լիբկնեխտն ազդարարյին հանձնաժողովում ձայն տվին այդ վոր մարքսիստական նախագիծի ոգտին և պաշտպանում էին այդ նախագիծը կուսակցության համագումարում: Կլարա Յետկինը խստորեն հանդես յեկավ այդ կապակցությամբ: Իր յելույթի մեջ նա հետեյալ մեջբերումը կատարեց Գեոթեյի «Պաուստ»-ից:

«Դառն ե հիմա իմ հոգում,

վոր քեզ տեսնում եմ այդ շրջանում»:

1905—1907 թվականներին ուսական առաջին հեղափոխությունը, վոր ամբողջ աշխարհի բանվոր

րական շարժման առաջ դրել էր հեղափոխական պայքարի պրոբլեմները նոր պայմաններում, յերբ «1872—1904 թվականների խաղաղ ժամանակաշրջանն անվերադարձ կերպով հավիտենականության դիրկն անցավ» (Լենին), առանձնահատուկ կերպով սրեց սկզբունքային պայքարը գերմանական բանվորական շարժման մեջ, սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում: Կլարա Յետկինը, վորը դեռ իր յերիտասարդ տարիներին Ռուդ Յետկինի միջոցով մոտեցել էր Ռուսաստանի հեղափոխական շրջանները հետ, անմիջապես ուսական հեղափոխության խանդավառ պրոպագանդիստը դարձավ: Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության կենտկոմի ուղղակի արգելմանը հակառակ նա կազմակերպեց բազմաթիվ ժողովներ՝ նվիրված ուսական բանվորների ու գյուղացիների հերոսական պայքարին: Գերմանիայի աշխատավորներին նա պարզաբանում էր մասսայական-քաղաքական դործադուլի՝ վորպես հեղափոխական պայքարի հոր դործիքի նշանակությունը. նա իր «Գլայխհայտ» ժուռնալի շուրջը մորիլիզացիայի յեր յենթարկում բոլոր ուժերը, վորպեսզի այդ հեղափոխական փորձն արմատավորի Գերմանիայի սոցիալիստական շարժման պրակտիկայի մեջ: Նա այն ժամանակ Ֆրանց Մերինդին դրել է.

«... Յեթե յես կարողանայի հետեել իմ զգացմունքներին, այժմ յես Ռուսաստան կուղեվորվեյի»:

Մասսայական դործադուլի հարցի շուրջը տեղի ունեցած դիսկուսիան քաղաքական դիֆերենցիալ մտքեց սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում: Աջերը բացահայտորեն հանդես յեկան մարքսիզմի դեմ: Յենտրիստները, վորոնց կողմն այն ժամանակ արդեն անցել էր Կաուցկին, իրենց դիրքերը մեկը մյուսի հետեից հանձնում էին համաձայնողականներին: Աջ ուղորտունիզմի և յենտրիզմի դեմ մղվող

պայքարում վորպես հատուկ խումբ առանձնացավ կուսակցութեան ձախ թեւը՝ Ռոզա Լուքսեմբուրգի և Կլարա Յետկինի գլխավորութեամբ։ Ճիշտ է, գերմանական ձախ սոցիալ-դեմոկրատները այդ խումբը, վորոնցից հետագայում կազմվեց «Սպարտակ Միութիւնը», ոպորտունիզմի դեմ մղած պայքարում ունեցած պատմական մեծ ծառայութիւնների հետ միասին՝ ունեցել է նաև քաղաքական ու տեսական շատ լուրջ սխալներ։ Այդ սխալները, ինչպես ասում է ընկեր Ստալինը, բղխել են նրանից, վոր ձախ սոցիալ-դեմոկրատների խումբը «... գեռես չի ազատագրվել մենչեիկյան բազաթից»¹⁾։ Ու ինտերնացիոնալի մեջ յեղած միակ խրմբավորումը, վոր անողոք պայքար էր մղում ամեն պուշնի ոպորտունիզմի դեմ, իսկական մարքսիստական խմբավորումը, վոր շարունակում էր ավելի հեռու զարգացնել մարքսիստական թեորիան, — ուսական բոլշեիկներն էյին կազմում։

Հարկավոր է նշել, վոր Կլարա Յետկինը վորոշ հարցերում ավելի պարզորոշ գիրք էր գրավում, քան մնացած ձախերը, ինչպես որինակ ուսական հեղափոխութեան գնահատման մեջ և ագրարային հարցում։ Սակայն այն ժամանակ նա ևս դեռ չէր հասկանում նոր տիպի կուսակցութեան կազմակերպման անհրաժեշտութիւնը, մի կուսակցութիւն, վոր ստեղծեցին Լենինը և Ստալինը, — բոլշեիկների կուսակցութիւնը։

Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ ոպորտունիզմի աճումը ազդանշան էր տալիս միջազային համերաշխութեան սկզբունքների նկատմամբ Շալդեմանների կողմից նախապատրաստվող դավաճանութեան մասին։ Այդ աճումն այն ժամանակ արդեն վկայում էր պատերազմի դեպքում կուսակցու-

թեան լիակատար անմարտունակութեան մասին։ Համաշխարհային պատերազմի սկսվելուց դեռ առաջ Կլարա Յետկինն ոգտագործում էր ամեն մի հնարավորութիւն, վորպեսզի մասսաներին բացատրեր նրանց սպառնացող վտանգը և նրանց նախապատրաստի անհրաժեշտ հեղափոխական գործողութիւնների համար։ Համաշխարհային պատերազմի սկսվելուց յերեք ամիս առաջ նա Բեռլինում, սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան կենտկոմի կամքին հակառակ՝ բողոքի միջազային մեծ միտինգ գումարեց պատերազմի սպառնալիքի դեմ։

«Գլախխալտ» ժուռնալում նա աշխատավորներին նախազգուշացնում էր ժողովուրդների վերահաս սպանդի մասին և գործողութեան կոչ էր անում նրանց։ Պատերազմի սկզբից ընդամենը մի քանի որ առաջ՝ 1914 թ. հուլիսի 26-ին սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան մարդային համագումարը Վյուրտեմբերգում միաձայն ընդունեց Կլարա Յետկինի մտցրած առաջարկութիւնն այն մասին, վոր անհրաժեշտ է բոլոր ուժերը գործադրել խաղաղութեան պահպանման համար։

Մի քանի օրից հետո, 1914 թ. ոգոստոսի 1-ին բռնկեց համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի բոցը։ Ռալիստագի սոցիալ-դեմոկրատական Ֆրակցիան 1914 թ. ոգոստոսի 4-ին քվեարկեց ռազմական վարկերի ոգտին։ Այդ նշանակում էր դավաճանել պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի ամենատարրական սկզբունքներին, ինտերնացիոնալիզմ, վորի գործին սոցիալ-դեմոկրատիան հանդիսավոր կերպով խոստանում էր ծառայել իր ընդունած բազմաթիւ բանաձեւերի ու վորոշումների մեջ։

Ոգոստոսի 5-ին Ռոզա Լուքսեմբուրգը մոտ 300 հեռագիր ուղարկեց ձախ տրամադրված բոլոր ակտիվիստներին, վորոնց գիտեր ինքը, նրանց հրավիրեց Բեռլինում գումարվելիք ոպոզիցիայի

¹⁾ Ստալին, «Լենինիզմի հարցերը», էջ 472, Պետքաղհրատ, 1938 թ.

կոնֆերանսին: Իրենց համաձայնությունը տվու-
նակալաթիվ մասնակցողների մեջ եր նաև Կլարա
Յետկինը: Ռոզա Լուքսեմբուրգի, Կարլ Լիբկեխտ-
տի և Ֆրանց Մերինգի հետ միասին նա բողոք
հրապարակեց այդ անորինակ դավաճանության
դեմ: Նրանք միասին ստորագրեցին այն բաց նա-
մակը, վոր զետեղվեց արտասահմանյան սոցիալիս-
տական մամուլում և հանդիսացավ առաջին ակտը
Գերմանական ձախերի անվեհեր պայքարի, վոր մը-
ղում էյին նրանք ընդդեմ ժողովուրդների սպանդի,
ընդդեմ իմպերիալիստական պատերազմի:

1914 թ. դեկտեմբերին ռազմական վարկերի
հարցի քվեարկման ժամանակ Կարլ Լիբկեխտը
ռայխստագում մի համարձակ հայտարարություն
արեց, վոր ուղղված եր ռայխստագի սոցիալ-դե-
մոկրատական Ֆրակցիայի ռազմական քաղաքակա-
նության դեմ: Նա բացահայտորեն դեմ քվեարկեց
ռազմական վարկերին: Կառավարությունն անմի-
ջապես արշավանք սկսեց ձախերի դեմ: Կարլ Լիբ-
կեխտին բանակ կանչեցին, վորպեսզի նրան զրկեն
քաղաքական աշխատանքը շարունակելու հնարա-
վորությունից: Ռոզա Լուքսեմբուրգը ձերբակալ-
վեց և բանտում պետք ե մնար նախորոք կայացված
դատավճռի համաձայն:

Ռոզայի ձերբակալումից հետո Կլարան շարու-
նակում ե ոպողեցիայի կազմակերպման և կին սո-
ցիալիստների՝ Բեռնի միջազգային կոնֆերանսի
նախապատրաստական աշխատանքները:

Այդ ամբողջ աշխատանքը մեծ մասամբ անլե-
զալ ձևով եր կատարվում: Ի միջի ալյոց, Կլարա
Յետկինն անլեզալ կերպով անցավ հոլլանդական
սահմանը, վորպեսզի հնարավորություն ունենար
կապվել արտասահմանյան բոլոր կազմակերպու-
թյունների հետ՝ Բեռնի կոնֆերանսի գումարման
հարցի շուրջը:

Կլարային, — այդ խնդրի արդեն հաջող լու-

ծումից հետո, — ձերբակալում են և արտաքսում
Հոլլանդիայից:

Սակայն վո՛չ մի հետապնդում չեր կարող դա-
դարեցնել ձախերի պայքարը պատերազմի դեմ:
1915 թ. ապրիլի 15-ին լույս տեսավ «Ինտերնա-
ցիոնալ» ժուռնալի առաջին համարը, մի շարք հոդ-
վածներով, վորոնք ուղղված էյին պատերազմի և
սոցիալ-դեմոկրատիայի ռազմական քաղաքականու-
թյան դեմ: Թաղմական իշխանություններն անմի-
ջապես արգելեցին ժուռնալի լույս ընծայումը և
դաժան պատիժներով էյին սպառնում նրա տարած-
ման համար:

1915 թվին Կլարա Յետկինը Շվեյցարիայում
կազմակերպեց կանանց միջազգային սոցիալիստա-
կան կոնֆերանս՝ իմպերիալիստական պատերազմի
դեմ:

Չնայած այն անկեղծ և կրքոտ ատելությանը,
վոր տածում եր Կլարա Յետկինը պատերազմի հըր-
ձիգների և նրանց սոցիալ-շովինիստական գործա-
կիցների նկատմամբ, նրա դիրքն այդ կոնֆերան-
սում և նրա առաջարկած բանաձևը ցույց տվին
գերմանական ձախ սոցիալ-դեմոկրատներին իդեո-
լոգիական մեծ թուլությունը և տատանումները՝
պատերազմի դեմ հեղափոխական պայքարի գծի
մշակման գործում: Փոխանակ հեղափոխական,
մասսաներին կապիտալիստական կարգերի դեմ մո-
րիլիզացիայի յենթարկող լոզունգի՝ «Իմպերիա-
լիստական պատերազմը վերածել քաղաքացիական
պատերազմի», ձախ սոցիալ-դեմոկրատներն առա-
ջադրեցին պացիֆիստական, մասսաներին պասի-
վության յենթարկելու մի լոզունգ՝ «Պայքար խա-
ղաղության համար»: Բոլշևիկներին կին ներկայա-
ցուցիչները դեմ էյին դուրս գալիս այդ բանաձևին:
Լենինը խստորեն քննադատեց Կլարա Յետկինի այդ
դեռևս անհետևողական դիրքը: Կլարա Յետկինը
այդ սուր, բարեկամական քննադատության ազդե-

ցության տակ սկսեց արագորեն վերացնել իր սր-
խալները:

Կայգերի կառավարութիւնը «նախազգուշա-
կան ձերբակալմամբ» պատասխանեց պատերազմի
գլխավոր Կլարա Յետկինի մղած պայքարին. 60-ամյա
Կլարա Յետկինը բանտարկւում է:

Բանտից ազատվելուց հետո Կլարա Յետկինն
անմիջապէս վերսկսում է իր անլեզու հեղափոխա-
կան աշխատանքը:

Պատերազմի առթիւ հրատարակված կոչի
մեջ, 1915 թ. ոգոստոսին, Լենինը մեծ հարգանքով
էր խոսում Կլարա Յետկինի մասին.

«Գերմանիայում տասնյակ և հարյուրավոր
լավագույն սոցիալիստներ, այդ թվում նաև
կանանց բանվորական շարժման հայտնի ներ-
կայացուցիչ Կլարա Յետկինը, գերմանական
կառավարութեան կողմից բանտերն են նետ-
ված՝ հեղափոխական վոգով պրոպագանդ
մղելու համար»:

Քայլ առ քայլ հեղափոխական դիմք—խմպե-
քիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պա-
տերազմի վերածելու դիմք, վոր պաշտպանում
էր Լենինը համաշխարհային խմպեքիալիստական
պատերազմի առաջին որից, սկսեց հաղթող հան-
գելսանալ գերմանական ձախ սոցիալ-դեմոկրատ-
ներին մեջ, վորոնք լենինյան դիրքերին մոտենում
էին տատանումներով, պայքարով, ատիճանա-
բար հաղթահարելով իրենց սխալ տեսակետները:

Կարլ Լիբկնիխտը մասսաներին դիմեց հետե-
վյալ կոչով. «Վոչ թե քաղաքացիական խաղաղու-
թյուն, այլ քաղաքացիական պատերազմ,— այս-
պէ՛ս է լոգունգը»: 1916 թ. հունվարի 1-ին մի
խումբ ընկերներ, վորոնք իրենց հրատարակած
Ժուռնալի անունով իրենց «Խնտերնացիոնալ» խմբ-
րակ էյին անվանում, Բեռլինում կոնֆերանսի հա-
վաքվեց և վորոչեց իր կազմակերպութիւնն ան-

վանել «Սպարտակի Միութիւն» անունով: Կլարա
Յետկինը հնարավորութիւն չունէր մասնակցելու
կոնֆերանսին: Սակայն նա ակտիւ կերպով մաս-
նակցում էր այդ կոնֆերանսի ընդունած՝ «միջադ-
պային սոցիալ-դեմոկրատիայի խնդիրների մասին
գիրեկարիւններ» մշակմանը, գիրեկարիւններ, վո-
րոնք «Սպարտակի Միութիւն» ծրագիրը դարձան:
Նա ակտիւ կերպով մասնակցում էր նաև խմբակի
ինֆորմացիոն ուղղանի՝ «Սպարտակի նամակներ»
հրատարակմանը, մի ուղղան, վորի հրատարակվե-
լը վորոչված էր կոնֆերանսի կողմից:

1916 թ. մայիսի 1-ին «Սպարտակ» խմբակը
Բեռլինի բանվորներին կոչ արեց բացահայտ մար-
տական ցույցի դուրս գալ խմպեքիալիստական
պատերազմի դեմ: Բեռլինի կենտրոնում, Պոստ-
դամյան յեռուն հրապարակում հավաքվել էր խի-
զախ հեղափոխական բանվորների բազմութիւնը:
Կարլ Լիբկնիխտը հետեյալ լոգունգները նետեց
հավաքվածներին՝ «Կորչի՛ կառավարութիւնը»,
«Կորչի՛ պատերազմը»: Վոստիկանները ձերբակա-
լեցին Կարլ Լիբկնիխտին: Ռազմական դատարանը
գործը յերկու անգամ լսելուց հետո նրան դատա-
պարտեց յերկարատե ազատազրկութիւն և տա-
ժանակիր բանտարկութիւն:

Մայիսի 1-ին այդ ցույցը և Կարլ Լիբկնիխտի
կոչը կենդանի արձագանք գտան Գերմանիայի
պրոլետարների մեջ: Ռազմական գործարաններում
բարձրացավ մասսայական գործադուլների առա-
ջին ալիքը: Լիբկնիխտի խոսքերը նույնիսկ մինչև
խրամատները հասան:

Կլարա Յետկինն անդուլ պայքար էր մղում
մասսաների մեջ հեղափոխական լոգունգների տա-
րածման համար, հատկապէս Վյուրտեմբերգում,
վորտեղ ապրում էր նա: Սոցիալ-դեմոկրատական
կուսակցութեան Կենտկոմը հանեց նրան «Գլայխ-
հայտ» Ժուռնալի խմբագրի պոստից, կարծելով,

Թե դրանով կփակի նրա բերանը: Սակայն խեղճի հեղափոխական կնոջ ձայնը չլռեց:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Յերբ 1917 թվի նոյեմբերի 7-ին Լենինի նշանավոր դիմումը՝ «Բոլորին, բոլորին, բոլորին...» ամբողջ աշխարհի աշխատավոր մասսաներին տեղյակ դարձրեց Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության կատարման և Ռուսաստանում Խորհրդային իշխանության հաստատման մասին, Կլարա Յետկինը, գերմանական բանվորական շարժման սակավաթիվ առաջնորդներին մեկը, անմիջապես հրձվանքով ու անվերապահորեն հավանություն տվեց բոլշևիկներին մեծ յերույթին: Յեվ այդ պատահական չէր: Մենք արդեն մատնանչել ենք, վոր Կլարա Յետկինը վաղուց է վեր ամենասերտ կապեր եր պահպանում ռուսական հեղափոխականների հետ: Դեռևս գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության Դրեզդենի համագումարում, 1903 թվին, նա բոցաշունչ արտահայտություններով հավանություն տվեց ցարական Ռուսաստանում տեղի ունեցող հեղափոխական շարժմանը:

Կլարա Յետկինն իրեն սերտորեն կապված եր դիմում Ռուսաստանի՝ կանանց սոցիալիստական շարժման կին ղեկավարների հետ: Յերբ 1913 թվին, չնայած ցարական դաժան տեռորին, Ռուսաստանում առաջին անգամ կատարվեց կանանց միջազգային ուրը, Կլարա Յետկինը վողջունեց այդ հեղափոխական յերույթը: Ռուսաստանում կատարվող, կանանց յերկրորդ Միջազգային ուղաառթիվ նա հետևյալ վողջունյն ուղարկեց.

«Վողջունում եմ ձեր անվահեր վորոջումը՝ կանանց միջազգային ուրը կազմակերպելու մասին: Վողջունում եմ ձեզ նրա համար, վոր չեք կորցնում ձեր արիությունը և ձեռքերը

ծալած չեք նստում... Մենք ձեզ հետ ենք հողով ու մարմնով»:

Յեվ ահա այժմ Կլարա Յետկինն առիթ ունեցավ վկա լինելու հսկայական իրադարձությունը— Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը: Բուրժուական մամուլն աշխատում եր ամեն կերպ աղավաղել այդ իրադարձությունները, — չտեսնված կեղծ լուրեր եր տարածում բոլշևիկներին մասին, իսկ ռազմական գրաքննչությունը մասսաներից թագցնում եր ճամարացի լուրերը Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխության մասին: Սակայն Կլարա Յետկինը իսկապես համոզված եր, վոր բոլշևիկները Լենինի գլխավորությամբ հաջողությամբ ընթանում են միակ ճամարիտ ճանապարհով— ռուսական բանվորներին ու գյուղացիներին կապիտալիստներին ու կալվածատերերին շահագործումից զինված ապստամբությամբ ազատագրելու ճանապարհով:

Այն ժամանակ, յերբ Ռոզա Լուքսեմբուրգը, վոր բանտումն եր գտնվում և այնտեղից ազատվել եր միմիայն 1918 թ. գերմանական նոյեմբերյան հեղափոխության շնորհիվ, կոպիտ սխալներ կատարեց Հոկտեմբերյան հեղափոխության և բոլշևիկների տակտիկայի գնահատման գործում, — Կլարա Յետկինը մեծ կրքոտությամբ պաշտպանում եր այն միջոցառումները, վոր կիրառում էին բոլշևիկները՝ խորհրդային իշխանության անվտանգությունն ապահովելու համար:

«Լալպցիդեր ֆոլկսցայտունգ»-ի («Լալպցիդյան ժողովրդական թերթ») կանանց հավերժում, մի թերթ, վորը Կլարա Յետկինի՝ «Գլայխայտի» աշխատանքից հեռացվելուց հետո նրա նոր տրիբունը դարձավ, Կլարա Յետկինը խորագանում եր Ռուսաստանի ժամանակավոր կառավարության հակահեղափոխական գիրքը, մի կառավարություն, վորը 1917 թվի հուլիսին գնդակահարել եր Պետրո-

գրադի բանվորների անդեն ցույցը, ընդհատակ եթ քշել բոլշևիկներին և զազրելի զրպարտության կեղտոտ հոսանքով փորձում եր մասսաներին կտրել նըրանցից: 1917 թվի նոյեմբերի 16-ին նա գրում ե.

«Պետերբուրգում կատարված հեղափոխությունը և նրա հաղթանակը— այդ բոլշևիկներին հետևողականորեն կայուն և կյանքում կիրառվող սկզբունքային ու տակտիկական հայացքների հաղթանակն ե հանդիսանում»:

«Պատմության մեջ դեռևս չտեսնված խիզախ գրոհով բոլշևիկները հասան իրենց նպատակին. կառավարական իշխանությունը Սորհուրդների ձեռքումն ե գտնվում»:

Ռազմական գրաքննչությունն ամեն կերպ խանգարում եր Կլարային բացահայտորեն արտահայտելու իր գրական վերաբերմունքը Ռուսաստանում տեղի ունեցած սոցիալիստական հեղափոխության նկատմամբ, Սահմանադիր ժողովի ցրման նկատմամբ, Բրեստ-Լիտովսկի հաշտության և հակահեղափոխության ճնշման նկատմամբ: Սակայն Կլարա Ֆեալինը համարյա միշտ ել կարողանում եր ուղիներ և միջոցներ գտնել իր կարծիքը արտահայտելու համար: Յերբ 1918 թ. գարնանը Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունից անջատված Անկախ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունն անլեզալ կոնֆերանս հրավիրեց, Կլարա Ֆեալինը կոնֆերանսին դիմեց մի նամակով: Անկախ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության կենտկոմը նույնիսկ վճռականություն չունեցավ կոնֆերանսում կարդալու այդ նամակը, այլ վորոշեց միմիայն կցել մյուս նյութերին: Այդ նամակում Կլարա Ֆեալինը հետևյալ հարցն ե դնում.

«Սոցիալիստական պաղափարի իրադրման համար բոլշևիկների մղած հերոսական պայքարը պե՞տք ե արդյոք որինակ ծառայի, ուսս ընկերների կողմից կիրառվող սկզբունք»

Ընկերներ Կ. Ֆե. Վորոշիլովը և Կլարա Ֆեալինը: Կարմիր Դրոշի չքանչանի հանձնումը Կլարա Ֆեալինին

1927 թ.

Ընկերներ Հանրի Բարբյուսը և Կլարա Յետկինը

1928 թ.

ներն ու մեթոդները պե՞տք է արդյոք ղեկավարություն դառնան սոցիալիստական կուսակցությունների պրակտիկայի համար բոլոր յերկրներում, վերանայման յենթարկեն այդ յերկրներում մինչև այժմ կիրառվող սկզբունքներն ու տակտիկան»:

Այդ հարցին Կլարա Յետկինը պատասխանում է բոլշևիզմի անվերապահ, պարզորոշ ճանաչմամբ.

«Յես վճռականորեն հանդես եյի գալիս բոլշևիկների ոգտին... Իմ կարծիքով՝ պատմությունը լուծեց իշխանությունը խելու նրկատմամբ ուսւ բանվորների ու գյուղացիների իրավունքի մասին յեղած թեորետիկ հակաճառությունները: Հոկտեմբերյան հեղափոխության հզոր պատկերը կանգնած է մեր առաջ և իր ջերմ շնչով ասում է միջազգային պրոլետարիատին. «Յես գոյություն ունեմ, յես պետք է գոյություն ունենամ: Հետեցե՛ք ինձ»:

Բոլշևիկների հեղափոխական սխրագործությամբ վողեվորված՝ Կլարա Յետկինն արդեն 1918 թվականի սկզբին մի նամակ գրեց Լենինին, վորի մեջ նա ջերմորեն իր համերաշխությունն է հայտնում բոլշևիկների հետ: Լենինն այդ նամակին պատասխանեց մի հայտարարությամբ, թե՛ բոլշևիկները հպարտ են այդպիսի պրոլետարական մարտիկների պաշտպանությամբ:

Լենինը շարունակ մեծ հարգանք է ունեցել Կլարա Յետկինի նկատմամբ: Շտուտգարտի կոնգրեսի մասին գրած իր հոդվածներում «Պրոլետարի»-ում 1907 թ. նոյեմբերի 2-ին և «Календарь для всех»-ում՝ 1908 թվին) նա բազմիցս հիշատակում է Կլարա Յետկինի վերաբերմունքը քաղաքական դանադան հարցերի նկատմամբ և մեջբերում է կատարում «Գլախհայտ»-ում ապագրված նրա հոդվածներից: Կլարա Յետկինի ծանոթությունը Լենինի

հետ սկսվել է Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխությունից ավելի քան տաս տարի առաջ. նրանք հանդիպում էին սոցիալիստական կոնգրեսներում ու կոնֆերանսներում և այն ժամանակ, զերբ Լենինը Մյունխենում եմիգրացիայի մեջ էր գտնվում:

1920 թվին Կլարա Յետկինը Խորհրդային Միություն յեկավ և մասնակցեց Կոմունիստական ինտերնացիոնալի II համաշխարհային կոնգրեսի աշխատանքին: Նա ընտրվեց Կոմինտերնի կոնանց ժիջադային քարտուղարություն ղեկավար: Այդ ժամանակից սկսած՝ նա ողջագործում էր ամեն մի հնարավորությամբ՝ ուսումնասիրելու համար Խորհրդային Միության բանվորների ու գյուղացիների կյանքն ու գործունեությունը և ջերմորեն վողջունում էր սոցիալիստական շինարարության հաջողությունները:

Կլարա Յետկինը նույնքան տաղանդավոր գրող էր, վորքան և հոետոր: Իր աշխատությունների մեջ նա սկսում է հմտորեն ողջագործել անցյալի հարուստ ժառանգությունը՝ պրոլետարական դասակարգային պայքարի շահերի համար: Իր խոսքի և իր գրչի ամբողջ ուժը նա գործադրում է սոցիալիզմի պրոպագանդի համար, սոցիալիզմ, դեպի վորը տանող ճանապարհը բացել էր հաղթական Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխությունը յերկրադնդի մեկ վեցերորդ մասում: Կլարա Յետկինի կյանքի և ստեղծագործության վրա խոր ազդեցություն է թողնում այն հանգամանքը, թե ինչպես Լենինի՝ Ստալինի կուսակցությունը նվաճեց և ամրապնդեց բանվոր դասակարգի իշխանությունը, ինչպես այդ կուսակցությունը մասսաներին տանում է սոցիալիզմի ուղիով, ինչպես նա լուծեց ԽՍՀՄ-ում ազգային հարցը և իսկական կուլտուրական հեղափոխության սկիզբը դրեց, և ինչ-

պես լուծեց աշխատավոր կանանց ազատագրման մեծ պրոբլեմը:

Կլարա Յետկինը, վորի քաղաքական գործունեությունը սկիզբը կապված էր սոցիալիստական շարժման ակունքների հետ, և վորն իր ամբողջ կյանքը տվել է սոցիալիզմի գործին, իր կյանքի մայրամուտին իրականացված տեսավ այն, վորի համար նա պայքարել է շատ տասնամյակներ: Խորհրդային Միությունը նրա իսկական, հարազատ հայրենիքը դարձավ:

Կլարա Յետկինը մինչև իր կյանքի վերջին րերը հսկայական ուշագործությամբ հետևում էր բոլոր նոր նվաճումներին, սոցիալիզմի շինարարություն յուրաքանչյուր հաղթանակին: Դեպի այդ հաջողություններն ունեցած իր վերաբերմունքը նա արտահայտել է հետևյալ խոսքերով.

«Ընկեր Ստալինի՝ Լենինի մեծ գործը շարունակողի ղեկավարությամբ համաշխարհային-պատմական նշանակություն ունեցող հաղթանակներ են ձեռք բերվել»:

Կլարա Յետկինը հիանալի կերպով հասկանում էր, թե պատմական ինչպիսի խոշորագույն դեր է կատարում ընկեր Ստալինը բոլշևիկյան կուսակցության, խորհրդային շինարարության և համաշխարհային բանվորական շարժման ղեկավարման գործում: Իր մահվանից մի քանի ամիս առաջ Կլարա Յետկինն Արխանգելսկոյե գյուղում, վորտեղ ապրում էր նա, արտասանեց իր վերջին ճառը.

«Անկեղծ հարգանքով, — ասում էր նա, — յես վողջունում եմ ընկեր Ստալինին, կոմունիստական կուսակցության ականավոր, հանձարեղ ղեկավարին, վորը հիացմունքի արժանի յեռանդով ու նվիրվածությամբ իր բոլոր ուժերը տալիս է սոցիալիզմի՝ յերեք մեծ առաջնորդների (Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի) այդ թանկագին ավանդի իրականացմանը»:

Յրիգրիխ Ենգելսի վերջին ժամանակակցի և գործակցի բերանով արտասանված այդ հայտարարութիւնը սխմվողացնում է այն անխցելի կապը, վոր գոյութիւն ունի Մարքսի, Ենգելսի և Լենինի ու նրա գործը շարունակող Ստալինի միջև, վորի ղեկավարութեամբ ԽՍՀՄ-ի աշխատավորները սոցիալիզմն ապագայի նպատակ լինելուց վերածեցին ներկայի վիթխարի գործի:

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՈՆԱԼԻ ՏՐԻԲՈՒՆԸ

Սխմիայն բուլղեիկյան ղեկավարութիւնը կարող եր լուծել այն խնդիրները, վոր նոյեմբերյան հեղափոխութիւնը դրել եր գերմանական բանվոր դասակարգի առաջ: Բայց 1918 թվի նոյեմբերի 9-ին այդպիսի ղեկավարութիւն գերմանական պրոլետարիատը չունէր: Կոմունիստական կուսակցութեան կազմակերպումը վճռական պայման եր այդպիսի ղեկավարութեան ստեղծման համար: 1918-1919 թվականների միջև ընկած ժամանակամիջոցում ստեղծվեց Գերմանիայի կոմունիստական կուսակցութիւնը: Սակայն հարկավոր եր դեռ այդ կուսակցութեան մեջ ներգրավել բանվոր դասակարգի դասակարգայնորեն գիտակից մասը, այդ կուսակցութիւնը դարձնելով մասսայական: Կլարա Յետկինն իր բոլոր ուժերը գործադրեց, վորպեսզի Գերմանիայի կոմունիստական կուսակցութեան մեջ ներգրավել Անկախ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան մեջ մտած պրոլետարական մարտիկներին: Հենց նրան, նրա հեղինակութեանը և նրա կատարած մեծ աշխատանքին է հարկավոր վերագրել Անկախ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան զգալի մասի՝ կոմունիստական կուսակցութեան հետ Գաալի համագումարում (1920 թ.) միավորվելու հաջողութիւնը: Այդ համագումարում Երնստ Թեմանը Կոմինտերնի գերմանական սեկցիայի շարքերը մտցրեց Անկախ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան Համբուրգի համարյա ամբողջ կազմակերպութիւնը:

Կլարայի հետագա կյանքն ամենասերտ կերպով կապված է յեղել Գերմանիայի կոմունիստական կուսակցութեան պատմութեան հետ, քաղաքական պարզորոշ գծի համար մղվող պայքարի հետ: Կլարա Յետկինը հեռու չի մնացել գերմանական ձախ սոցիալ-դեմոկրատների անցյալի հետ կապված տատանումներից: Նա պետք է ազատագրվեր սոցիալ-դեմոկրատական, լուքսեմբուրգական տրադիցիաների վորոշ մնացուկներից: Նրա համար ղեկի բուլղեիզմը տանող ուղին ինքնորոշման մի բարդ պրոցես է յեղել:

Սակայն նա ուներ այն գնահատելի հատկութիւնը, առանց վորի չի կարելի բուլղեիկ լինել, առանց վորի բուլղեիկը չի կարող աճել և զարգանալ կուսակցութեան հետ միասին և կուսակցութեան ներսում. նա չեր վախենում քննադատութեանից և ինքնաքննադատութեանից, նա կարողանում եր սովորել իր սխալների հիման վրա, հաղթահարել այդ սխալները և առաջ շարժվել:

Բերենք մի որինակ: 1921 թվին Կլարա Յետկինը, համաձայն չլինելով Կոմինտերնի տակտիկայի հետ— Իտալիայում ինքնուրույն կոմունիստական կուսակցութիւն կազմակերպելու հարցում, դուրս յեկավ Գերմանիայի կոմունիստական կուսակցութեան Կենտկոմից և դրանով իսկ լրջորեն խախտեց կուսակցական կարգապահութիւնը: Այն անողոր քննադատութիւնը, վորով Լենինը դատապարտեց Կլարա Յետկինի վարմունքը, վոչ միայն դրդեց նրան վճռականորեն խզելու իր կապերը ռենեգատ Պաուլ Լեվիի հետ (վորի հետ նա նախկինում անձնապես կապված է յեղել), այլև գիտակցելու իր սխալը և հաստատելու իր հավատարմութիւնը Կոմինտերնին: Իր հիշողութիւնների մեջ նա հետևյալ տողերն է գրել այդ մասին.

«Դրա հետ միասին յես ունեյի նաև անձնական «պարտքի հաշիվ»: Իտալական սոցիալ-

դեմոկրատիայի Լիվորնոյի կոնգրեսի և Գործ-
կոմի տակտիկայի նկատմամբ դերմանական
կուսակցութեան դեկավարութեան դիրքը վո-
րոշելու ժամանակ առաջացած տատանումներն
ինձ դրդեցին դուրս գալ Կենտկոմի կազմից:
Ծանր, շատ ծանր եր ինձ համար այն գիտակ-
ցությունը, վոր կարգապահութեան այդպիսի
խախտման հետեանքով յետ խիստ հակասու-
թյան մեջ ընկա նրանց հետ, ովքեր քաղաքա-
կանապես և անձնապես ամենից ավելի մերձա-
վոր եյին ինձ համար, խիստ հակասություն՝
ուստ բարեկամներին հետ»:

Կոմիտեների III Համաշխարհային կոնգրեսի
գումարման ժամանակից՝ 1921 թվից սկսած Կլա-
րա Յետկինը Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի
Գործկոմի և Նախագահութեան անդամ և հանդիսա-
ցել: Վորպես Կոմիտեների ներկայացուցիչ՝ նա շատ
անգամ մասնակցել է գանազան յերկրների բանվո-
րական կուսակցութեան համագումարներին: Ֆրան-
սիական սոցիալիստական կուսակցութեան՝ Տու-
րոմ կայացած կոնգրեսում նա իր խորապես մտած-
ված, հեղափոխական հիանալի յելուցիով պատվի-
րակների մեծ մասին կարողացավ համոզել Կոմի-
տեների գծի ճշտութեան մեջ և դրանով իսկ մեծ ոգ-
նություն ցույց տվեց Ֆրանսիայում կոմունիստա-
կան կուսակցութեան ստեղծելու գործին: Այդ
նույն թվին կայացած՝ Իտալիայի սոցիալիստա-
կան կուսակցութեան կոնգրեսում (նրա՝ անլեզու
կերպով այդ կոնգրեսը գնալը շատ մեծ դժվարու-
թյունների հետ եր կապված յեղել) Կլարա Յետկինը
հմտորեն և յեռանդուն կերպով պաշտպանել է Կո-
միտեների քաղաքականութեանը: Տրոցկիստական
և աջ դավաճանների դեմ Լենինի-Ստալինի կու-
սակցութեան մղած պայքարում նա հաստատուն
կերպով կանգնած է յեղել Համ. Կ(բ)Կ-ի գլխավոր
գծի կողմը: Կլարա Յետկինը մեծ ակտիվություն

ծավալեց հակահեղափոխական տրոցկիստական և
աջ սրիկաների մերկացման և նրանց վտարման ժա-
մանակ:

Իր ամբողջ յերկարամյա կյանքն անցկացնելով
սոցիալ-դեմոկրատական շարժման և II Ինտերնա-
ցիոնալի շարքերում՝ Կլարա Յետկինն իր կյանքի
վերջին տասնամյակում յեկավ դեպի բոլշևիզմը և
դարձավ Կոմունիստական Ինտերնացիոնալի դրո-
շակակիրը: Լինելով Ֆրիդրիխ Ենգելսի աշակե-
րուհին և գործակիցը, II Ինտերնացիոնալի ստեղ-
ծողներից մեկը, Ավգուստ Բեբելի, Վիլհելմ Լիբ-
կնեխտի պայքարի ընկերը նրանց լավագույն ժա-
մանակներում, — Կլարա Յետկինն իր կյանքի յոթե-
րորդ տասնամյակում դարձավ Լենինի և Ստալինի
խանդավառ աշակերտուհին և հետևորդը: Հա-
րգանքի արժանի այդ կյանքի պատմութեան մեջ ար-
տացոլվել է մարքսիզմը, վորը լենինիզմի մեջ զը-
տավ իր հետագա ստեղծագործական զարգացումը:

ՖԱՇԻԶՄԻ ՅԵՎ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԵՄ

Կլարա Յետկինի գործունեյությունը խաղա-
ղութեան համար, հիտլերյան Փաշիզմի դեմ, դեպի
համաշխարհային նոր պատերազմը տանող նրա լըկ-
տի պրովոկացիաների դեմ մղված պայքարի մի հո-
յակապ ուղինակ է: Կլարա Յետկինն անմիջապես
հասկացավ և անհապաղ սկսեց բացատրել աշխա-
տավոր մասսաներին, թե ինչպիսի հակայական վը-
տանդ է բերում նրանց Փաշիզմը: Գերմանիայի քա-
ղաքական կյանքը 1932 թվականին նվել է նրա-
նով, վոր դատակարգային պայքարը շատ ուժեղ
չափով սրված է յեղել: Բուրժուազիան իր տիրա-
պետութեան նկատմամբ սպառնալիք եր տեսնում
աճող կոմունիստական շարժման կողմից, նա տես-
նում եր, վոր սոցիալ-դեմոկրատիայի և պրոֆ-
միությունների ուֆորմիստական առաջնորդներն
արդեն ի վիճակի չեն այլևս դիմանալու բանվոր
դասակարգի հեղափոխական տրամադրություննե-

րի աճումը, և սկսեց փրկութիւն վորոնել Փաշիգմի մեջ:

Կայգերական գեներալ-ֆելդմարշալ Հինդեն-բուրգը, վոր յերկրորդ անգամ գերմանական հան-րապետութեան նախագահ եր ընտրվել սոցիալ-դե-մոկրատիայի ոգնութեամբ, 1932 թվականի դար-նանը նշանակեց Պապենի կառավարութիւնը—Փա-շխտական զիկտատուրայի նախապատրաստման կա-ռավարութիւնը: Բանվորական մասսաների ճնշ-ման տակ ժամանակավորապես արգելված Փաշխ-տական տեռորիստական բանդաները—գրոհային և պահնորդական ջոկատները նորից լեզալիզա-ցիայի յենթարկվեցին: Իրենց գոյութիւնը պահ-պանելով ֆինանսական խոշոր մագնատների միջոց-ներով, վորոնք Փաշիգմն եյին պաշտպանում, նրանք ներխուժում եյին բանվորական թաղամա-սերը, սպանում եյին հեղափոխական տրամադրու-թիւնների մեջ կասկածվող բանվորներին և նրանց զեկավարներին, հրկիզումներ և բանդիտային հարձակումներ եյին կատարում պրոֆմիութենա-կան տների, պրոլետարիատի կազմակերպութիւն-ների և հիմնարկութիւնների վրա: Թեև Փաշիգմը գեռես իր ձեռքը չեր վերցրել Գերմանիայի քաղա-քական իշխանութիւնը, սակայն նրա բանդաներն ամէլի ու ամէլի լկտի ձեռով եյին հանդես գալիս, ամէլի ու ամէլի եյին ահաբեկում բանվոր դասա-կարգին:

Պապենի կառավարութիւնը ցրեց ռալխստագը և նոր ընտրութիւններ նշանակեց: Փաշիգմը գե-մագոգիական ֆրազներով և խոստումներով կարո-ղացավ վորսալ մանր բուրժուական մասսաների նշանակալի մասին, վորոնք խորապես հիասթափ-ված եյին վալմարյան հանրապետութեան քաղա-քականութիւնից:

Ընտրութիւնների հետեանքով Փաշխտական մանդատների քանակը ռալխստագում հափից դուրս

աճեց: Նոր ռալխստագում Փաշխտներին դիմա-դրում եր վճռական պայքարի պատրաստ կոմունիս-տական ֆրակցիան, վորին պաշտպանում եր գեր-մանական բանվոր դասակարգի լավագույն, առա-ջավոր մասը: Ռալխստագի բուն կազմն իսկ արտա-ցում եր դասակարգային պայքարի կատաղի կեր-պով սրված լինելը:

Ռալխստագի ավագագույն անդամը, վորը տրագիցիայի համաձայն պետք ե բաց աներ նոր-ընտիր ռալխստագի առաջին նիստը, կոմունիստ Կլարա Յետկինն եր: Նա այն ժամանակ 75 տարե-կան եր: Փաշխտները կատաղութեան մեջ եյին: Նր-բանք սպառնում եյին, թե չեն թույլ տա Կլարա Յետկինին ռալխստագը բաց անելու, վոր նրանք ի-րենց ձեռով հաշիվ կտեսնեն «բոլշեիկյան գործակալի» հետ, յեթե նա համարձակութիւն ունենա հանդես գալու: Սակայն Կլարա Յետկինը վորպես բոլշեիկ չնահանջեց սպառնալիքների հանդեպ: Պառլամեն-տական այդ ձեականութեան կատարումը տվյալ պայմաններում բացահայտորեն արտահայտված մարտական քաղաքական ցույցի բնույթ եր ստա-նում: Ռեակցիոն ռալխստագի պատերի մեջ, մեծ թվով Փաշխտների դեմ հանդիման բարձր պետք ե հնչեր ալխատավոր, պայքարող ժողովրդի ձայնը:

Կլարա Յետկինն այդ ժամանակ Մոսկվայում եր գտնվում: Նա հիվանդ եր և թույլ: Յերևում եր յերկարատե, ծանր կյանքի, ուժասպառ անող ալ-խատանքի ազդեցութիւնը:

Հիվանդութիւնը բալական յերկար ժամանակ անկողնին եր դամել նրան: Նա համարյա կույր եր և կարողանում եր ալխատել միմիայն ուժեղ ակնոց-ներով: Նրա բոլոր բարեկամները շատ անհանդա-տանում եյին, թե կդիմանա՞ արդյոք թուլացած Կլարա Յետկինը այդպիսի լարվածութեան: Սա-կայն Կլարա Յետկինի մեջ խանդավառվում եր պայ-քարելու նկատմամբ ունեցած անդուսպ հեղափո-

խական կամքը: Նա վճռականորեն մերժեց բոլոր
զգուշացումները և մեկնեց Բեռլին:

Բերենք փոքրիկ, բայց Կլարա Յետկինի համար
չափազանց բնորոշ մի եպիգրաֆ: Վորպեսզի կանխ-
վի Փաշխտաների մահափորձը Կլարա Յետկինի
կյանքի դեմ նրա Բեռլին հասնելու մոմենտին, Գեր-
մանիայի կոմունիստական կուսակցության կենտ-
կոմը Կլարային առաջարկեց գնացքից իջնել Բեռ-
լին հասնելուց առաջ՝ վերջին կայարանում՝ Կյուստ-
րինում և Բեռլին գնալ ավտոմոբիլով՝ հուսալի ըն-
կերենքի վոչ մեծ խմբի հսկողության տակ: Կյուստ-
րինում, կայարանի սանդուխքից վաղ իջնե-
լու ժամանակ Կլարային ուղեկցողներին մեկը
սայթաքեց և ընկնելու ժամանակ նրան քաշ տվեց
իր հետևից: Բոլոր ընկերները նեավեցին դեպի աս-
տիճանների վրա ընկած Կլարան: Սակայն 75-ամյա
Կլարան ցածր ձայնով սկսեց հանդատացնել նրանց:

— Ընկերներ, վոչինչ չի պատահել... Դե՛հ,
հանգստացե՛ք:

Նա վեր կացավ և ինքնուրյուն կերպով ցած ի-
ջավ սանդուխքից: Ավտոմոբիլը սլացավ և նրան
Բեռլին տարավ:

Յերեք որից հետո կայացավ ռախստագի բա-
ցումը: Նիստերի դահլիճի ամբողջ աջ կողմը լցված
էր զարչնադույն մունդիրներ հագած Փաշխտանե-
րով: Դիտողների տրիբունը լեփ-լեցուն էր բազմու-
թյամբ՝ Բեռլինի խոշորագույն ձեռնարկություն-
ների ներկայացուցիչներով: Ժուռնալիստների տրի-
բունների վրա—ամերիկյան, անգլիական, ֆրանսի-
ական մամուլի, ինչպես նաև այլ յերկրների մամու-
լի ներկայացուցիչների բազմություններ տեղ բռնել:
Դահլիճում ուժեղ լարվածություն էր տիրում: Բա-
ցի կոմունիստներին, վոչ վոք չգիտեր, թե կգրա-
վի՞ր արդյոք Կլարա Յետկինը նախագահի տեղը,
հանդես կգա՞ր արդյոք նա քաղաքական ճառով:

Լուսավորությունն է՛լ ավելի ուժեղացավ, յերբ

մոտեցավ ռախստագը բաց անելու ժամանակը, և
ամբողջ շենքում լսվեց ազդանշանի ձայնը, վորը
դեպուտատներին կոչ էր անում դրավելու իրենց
տեղերը: Տիրեց խորին լուռություն, վորը խանգա-
րեց միմիայն վերջին կարճատև զանդը, վոր հայա-
նում էր նիստն սկսվելու մասին: Նախագահության
սեղանի մոտքը ծածկող դռան վարագույրը բաց-
վեց, և նախագահի տեղում՝ յերևաց Կլարա Յե-
տկինը, վորին բռնել էին յերկու կանայք՝ ռախս-
տագի կոմունիստական ֆրակցիայի անդամներ:
Կոմունիստները և տրիբունի վրա գտնվող միքանի
տասնյակ բանվորներն իրենց մարտական վետերա-
նին վողջունեցին «Ռոտ Փրո՛նտ» յեռակի բացական-
չությամբ: Փաշխտական վարձկանների դարչնա-
զույն ծովը քարացավ նստարանների վրա:

Կլարա Յետկինն սկսում է խոսել: Խոսքերը
դժվարությամբ են դուրս գալիս նրա շրթունքնե-
րից: Նա տալիս է ձևական հարցը՝ չկա՞ր արդյոք
այստեղ ռախստագի ավելի ավագ անդամ, քան
ինքն է: Պատասխան չկա: Այն ժամանակ Կլարա
Յետկինը քաղաքական մեծ ճառ է սկսում, մեղա-
դրական ճառ՝ պատերազմի հրճիզների դեմ: Նա
տալիս է վերահաս համաշխարհային նոր իմպերիա-
լիստական պատերազմի պատկերը և մասսաներին
կոչ է անում՝ գնալ պատերազմի դեմ պայքարելու
միակ ճիշտ ուղիով՝ բոլոր աշխատավորների մի-
ասնական ճակատի ստեղծման ուղիով: Նրա ճառը
մի հզոր մեղադրանք էր Փաշիզմի, պատերազմի
հրճիզների, կապիտալիզմի դեմ: Կլարա Յետկինը
Գերմանիայի աշխատավորներին համարձակ կեր-
պով կոչ է անում պայքարել խաղաղության հա-
մար, ընդդեմ է Խորհրդային Միության ախանա-
վոր դերը այդ պայքարում, յեղք է ցույց տալիս
մասսաներին— սլրուետարական հեղափոխություն,
կոմունիզմ:

Ռախստագի այդ պատմական նիստում Կլարա

Յետկինն այնպիսի խոսքեր արտասանեց, վորոնք այսօր ևս Փաշիգմի դեմ պայքարի ծրագիր են հանդիսանում դերմանական կոմունիստների և Գերմանիայի աշխատավոր մասսաների համար:

«Մոմենտի պահանջը— այդ բոլոր աշխատավորների միասնական ճակատն է Փաշիգմի դեմ պայքարելու համար: Փաշիգմը պետք է հաղթահարել նրա համար, վոր պահպանվի ստրկացվածների և շահագործվողների հզորությունը, նրանց կազմակերպությունների ուժը, վերջապես՝ նրանց ֆիզիկական գոյությունը:

Այդ հրամայական պատմական անհրաժեշտությունն առաջ հետին պլանի վրա պետք է քաշվեն քաղաքական և պրոֆմիլիտենական բոլոր տարաձայնությունները: Բոլոր նրանք, ում վտանգ է սպառնում, բոլոր նրանք, ովքեր վնաս են կրում Փաշիգմից, պետք է միասնական ճակատ ստեղծեն Փաշիգմի և ներառապես ագենտուրայի դեմ: Աշխատավորների ինքնահաստատումը Փաշիգմի դեմ մղվող պայքարում, — ահա թե վորն է միասնական ճակատի մերձավորագույն, հիմնական նախադրյալը ճգնաժամերի, իմպերիալիստական պատերազմի դեմ և այդ չարիքների արմատի՝ արտագրություն կապիտալիստական սիստեմի դեմ մղվող պայքարում»:

Ավարտելով իր ճառը, Կլարա Յետկինն ասաց.

«Յես բաց եմ անում ռալիստազը իմ պատականությունից յեկնելով՝ վորպես նրա ավագագույն դեպուտատը: Յես հույս ունեմ դեռ ապրելու մինչև այն ուրախալի ուրը, յերբ յես, ավագություն իրավունքով՝ բաց կանեմ Խորհրդային Գերմանիայի առաջին համագումարը»:

Մահը Կլարային խանգարեց իրականացնել այդ բաղձանքը: Սակայն դերմանական պրոլետարիատը

կոմունիստական կուսակցություն չլիս ղեկավարությունը բոլոր ուժերով կապարի միասնական ժողովրդական ճակատ հաստատելու համար Փաշիգմի դեմ մղվող պայքարում, կտապալի Փաշիգմը և, հետևելով ԽՍՀՄ-ում կատարված սոցիալիստական հեղափոխության մեծ որինակին, կստեղծի ազատ, սոցիալիստական Գերմանիա:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԱՇԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կլարա Յետկինն անդուլ մարտնչում էր միջազգային համերաշխության համար, ՄՈՊՐ-ին ըստ-ամենայնի ոժանդակելու համար: Իր մահվանից ընդամենը մի քանի ուր առաջ նա մի կոչ գրեց ՄՈՊՐ-ի կազմակերպած՝ ողնություն միջազգային շարաթվա կապակցությունը: Նա ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատին կոչ էր անում պաշտպանելու դերմանական բանվորների հերոսական պայքարը հիտլերյան Փաշիգմի տեռորի դեմ: Այդ կոչը վերջանում էր հետևյալ խոսքերով.

«Փաշիգմի թշնամիներ բոլոր յերկրներում, յես կոչ եմ անում ձեզ՝ ՄՈՊՐ-ի հետ միասին լիովին կատարել միջազգային համերաշխություն ձեր պարտքը: Այն զոհարերությունը, վոր ձեզանից պահանջում է ՄՈՊՐ-ը, չնչին է՝ համեմատած այն զոհարերություն հետ, վոր կատարում են հեղափոխական բանվորներն ուր ըստ որևէ Փաշիգմի դեմ մղվող իրենց հերոսական պայքարում: Ձեզանից վոչ վոք իրավունք չունի հանգստանալու մինչև այն ժամանակ, յերբ Փաշիգմը, վորին հաջորդում են արյունահեղ ճնշումը, քաղցը, տեռորն ու պատերազմը, գլխովին չջախջախվեն»:

Կլարա Յետկինն իր կյանքի վերջին տարիներին իր բոլոր ուժերը տվեց պրոլետարիական համերաշխության մեծ, համաշխարհային շարժմանը:

1924 թվականին, յերբ ստեղծվում էր համերաշխության միջազգային կազմակերպությունը՝ ՄՈՊՐ-ը, Կլարա Յետկինն ընտրվում է նրա նախագահը։ Այդ պատահականություն չէր։ Այդ բոլորում էր Կլարա Յետկինի ամբողջ գործունեությունից։ Կլարա Յետկինն իր բոլոր ուժերը գործադրեց, վորպեսզի ՄՈՊՐ-ը վերածեր Փաշիգմի զոհերին լայն, միջազգային ոգնություն ցույց տվող կազմակերպություն, սպիտակ տեռորի դեմ մղվող միջազգային պայքարի հաստատուն պատվարի։

Փայլուն էր Կլարա Յետկինի գործունեությունը միջազգային համերաշխության բնագավառում։

Չտեսնված արյունահեղ տեռորը, վոր հիտլերյան Փաշիգմը հաստատել էր Գերմանիայի աշխատավոր մասսաների վրա, կարևոր խնդիր դրեց ՄՈՊՐ-ի առաջ։ Միմիայն ամբողջ աշխարհի աշխատավոր մասսաների ոգնությունը գերմանական բանվորներին՝ հիտլերյան Փաշիգմի դեմ մղած նրանց պայքարում, միմիայն բոլոր յերկրներում պատերազմի Փաշիստական հրձիգների դեմ միասնական ճակատ ստեղծելը, միմիայն միջազգային համերաշխությունը, Փաշիստական տեռորի զոհերի նկատմամբ հոգացողությունը կոզնեն վոչնչացնելու Փաշիգմը և խուսափելու մեծագույն դժբախտությունից՝ ժողովուրդների նոր սպանդից։ Այդ մեծ խնդիրն իր ամբողջ ծավալով Կլարա Յետկինը դրեց մասսաների առաջ՝ վորպես միակ ուղին — ընկեր Երնստ Թեյմանին՝ Գերմանիայի աշխատավոր մասսաների առաջնորդին՝ հիտլերյան Փաշիգմի արյունալի ճիրաններից ազատելու համար։

Բայց վո՛չ միայն Երնստ Թեյմանին ազատելու, այլև բոլոր բանտարկված հակա֓աշիստներին ազատելու, Փաշիստական բանտերի ավերման համար, բուն հիտլերյան Փաշիգմի տապալման համար պայքարելու մասին էր խոսում Կլարա Յետկինն իր բոցաշունչ կոչի մեջ, վորով նա ավարտեց իր վերջին աշխատությունը։

«Նայեցեք Գերմանիային, վորտեղ մեռնող կապիտալիզմն իր փրկությունը վորոնում է Փաշիգմի մեջ։ Փաշիգմը հաստատեց աշխատավորների Փիզիկական և հոգեկան վոչնչացման ուժիմ, բարբարոսություն և գազանություն, վորոնք շատ ավելի գերազանցեցին միջնադարի սարսափները։ Ամբողջ աշխարհը վրդովված է դարչնագույն բանդիտների դաժանությունների համար։ Համերաշխություն պայքարողների հետ և ոգնություն, նյութական ոգնություն բարբարոսական Փաշիգմի զոհերին — այս է թոմենտի հրամայական պահանջը...»։

Կլարա Յետկինն այս առդերը, իր վերջին կոչը, գրում էր իր սրտի արյունով, բոցաշունչ մարտական հոգու կրակով։ Ինչպես նրա բոլոր հոգվածները, նամակներն ու ճառերը, այնպես էլ այս կոչը տողորված է խոր կարեկցությամբ, նա խոսում է մեծ մարտնչողի անխղճի կապի մասին հակահեղափոխության հազարավոր անանուն զոհերի հետ, նա սրբազան տառապանքով է լցված աշխատավորների թշնամիների և դահիճների նկատմամբ։

Կլարա Յետկինը խորապես տանջվում էր բոլոր ճնշվածների և խոշտանգվածների համար, բոլոր ստորացվածների և անարգվածների համար։ Նա տանջվում էր կանանց և մայրերի համար, այն յերեխաների համար, վորոնց սպիտակ տեռորը զրկել էր ծնողներից, հացից ու տան հարկից։ Չե՞ վոր Կլարան յերիտասարդ ժամանակ իր սեփական փորձով իմացավ այն զրկանքներն ու զոհաբերությունները, վոր պահանջում է հեղափոխական մարտիկներից անխեղալ աշխատանքը կապիտալիստական յերկրներում, հեղափոխական պայքարը՝

արտակարգ ողբերգությունների, վտարակազմական հետապնդումների արտաքուստումների պայմաններում:

Այժմ, յերբ Փաշխատական ազդեցությունները բոլորովն են համաշխարհային նոր պատերազմի հըրդեհը, առանձնահատուկ ուժգնութիւնով են հնչում Կլարա Յետկինի խոսքերը, վորոնք միասնական ճակատի ստեղծման կոչ են անում:

Փաշխատական ռազմական դաշինքի, վոր կընդված է Բեռլինի, Հոոմի և Տոկիոյի միջև, և Փաշխատական ազդեցություններին Անգլիայի և Ֆրանսիայի կողմից ցույց տրված ռազմականութեան արդյունքը հանդիսացավ Իտալիայի պատերազմը Հարեչատոնում, իտալո գերմանական ինտերվենցիան Իսպանիայում, ճապոնական համաշխարհային ներխուժումը Չինաստան, Ալպարիայի համաշխարհային, Չեխոսլովակիայի և դեմոկրատական ալլ յերկրների նկատմամբ արված սպառնալիքները և սոցիալիզմի յերկրի վրին պատերազմ փաթաթելու ձգտումը:

Ամբողջութեւն միջազգային համերաշխութեանը, լայնացնել միասնական ժողովրդական ճակատը, — այս է ահա Փաշիզմի դեմ պայքարելու, խաղաղութեան համար պայքարելու միակ ուղին:

Մեր մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինը կոմյերիտական Իվանովին ուղղած իր նամակում ասում է, վոր

«...միջազգային պրոլետարիատի լուրջ ոգնութեանը հանդիսանում է այն ուժը, առանց վորի չի կարելի վորոշել մի յերկրում սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակի խնդիրը: Այս, իհարկէ, չի նշանակում, վոր մենք ինքներս պետք է նստենք, ձեռքներս ծայած, սպասելով արտաքին ոգնութեան: Ընդհակառակը, միջազգային պրոլետարիատի կողմից ցուցաբերված ոգնութեանը պետք է միացված լինի մեր յերկրի պաշտպանութեանն ուժեղացնելու, Կարմիր բանակն ու Կարմիր նավատորմն ու-

ժեղացնելու, ռազմական հարձակման ու բուրժուական հարաբերութեանների վերականգնման փորձերի դեմ պայքարելու համար ամբողջ յերկրը մորիլիզացիայի յենթարկելու մեր աշխատանքի հետ»:

Ընկեր Ստալինն ալլ նամակում նորից ընդգրծում է, վոր հանուն սոցիալիզմի հաղթանակի և ընդդեմ պատերազմի ու Փաշիզմի մղվող պայքարում ամենաուժեղ միջոցը սերտ, անքակտելի դաշինքն է և խոր համերաշխութեանը միջազգային բանվոր դասակարգի և բոլոր նրանց, ովքեր պայքարում են խաղաղութեան համար, ազատութեան համար, սոցիալիզմի համար:

Կլարա Յետկինի որինակը նոր ուժեր է տալիս մեզ ալլ պայքարում: Փաշխատական դահիճների ամենակատաղի հետապնդումներին հակառակ՝ մենք բարձր կպահենք պրոլետարական համերաշխութեան դրոշը: ՀակաՓաշիստները, դեմոկրատիայի և պրոգրեսի, ազատութեան և խաղաղութեան բոլոր բարեկամները միավորվում են համերաշխութեան մեծ գործում: Հարյուր հազարավոր մարդիկ շարունակում են իրենց կյանքը տալ միջազգային համերաշխութեան մեծ գործին: Այդպիսին եր, որինակ, հեղափոխական Ռուզուֆ Կլաուսը, վորը մահապատժի յենթարկվեց նրա համար, վոր աշխատանք եր տարել Գերմանիայի անլեգալ ՄՈՊՐ-ի մեջ: Կլարա Յետկինի ավանդն իրագործվում է կյանքում: Լայնանում է պայքարի ճակատն ընդդեմ պատերազմի և Փաշիզմի, հանուն խաղաղութեան և սոցիալիզմի:

Կեցցե՛ այն գործը, վորին ծառայում եր Կլարա Յետկինը, վորի հիշատակը մենք խորապես հարգում ենք և վորի գործը շարունակում ենք:

Կեցցե՛ միջազգային պրոլետարական համերաշխութեանը և ՄՈՊՐ-ը՝ նրա հզոր կազմակերպիչը:

Ամեն մի հակաՓաշիստ, խաղաղութեան և ա-

զատութեան ամեն մի բարեկամ, ամեն մեկը, ով
 լուրջ և շնորհ ասլիաակ տեղորի զոհերը: Թող
 միանա համերաշխութեան միջազգային դործին,
 Թող միանա ՄՈՊՐ-ին: Մեր խնդիրն է՝ միավորել
 բոլոր ուժերը: Միմիայն միջազգային բանվոր դա-
 տակարգի միասնութիւնը, վոր հենվում է մեր սո-
 ցիալիստական հայրենիքի անսասան հզորութեան
 վրա, խաղաղութեան նրա անփոփոխ քաղաքակա-
 նութեան վրա, նրա Կարմիր Բանակի և Նավա-
 տորմի հզորութեան վրա, — անպարտելի կղարձնի
 մեր ուժերը ֆաշիզմի դեմ, սոցիալիզմի հաղթա-
 նակի համար մղվող պայքարում:

Ավելի՛ բարձր պահենք միջազգային պրոլետա-
 րական համերաշխութեան դրոշը:

Խմբագիր՝ Արմ. Թամազյան
 Ռուս. Թարգմ. Շ. Մանգոյան
 Լեզվական խմբագիր՝ Հ. Հարությանյան
 Տեխ. խմբագիր՝ Լ. Ոհանյան
 Սրբագրիչ՝ Գար. Հակոբյան
 Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Յ. Տ.—Մինասյան

Դրավիտի լիազոր՝ Վ. 2092. Հրատ. № 4869
 Պատվեր 312. Տիրաժ 2500
 Թուղթ 62×94. Տպագր. 3¼ մամ.
 Մեկ մամ. 21312 նշան.
 Հանձնված է արտադրութեան 23 մարտի 1939 թ.
 Ստորագրված է տպագր. համար 20 մայիսի 1939 թ.
 Գեոհրատի I տպարան, Յերևան, Լենինի 65

- 20 -

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0987261

ԳԻՆԸ 90 Կ.

19 ИЮН. 1939

11

28686

ВИЛЬГЕЛЬМ ПИК

КЛАРА ЦЕТКИН

Гиз Арм. ССР, Ереван, 1939 г.